

RUOTSINKIELISTEN ASIAKKAIDEN KIELELLISTEN OIKEUKSIEN
TOTEUTUMINEN LASTENSUOJELUSSA

Lona Kaisti
Pro gradu -tutkielma
Turun yliopisto
Sosiaalitieteiden laitos
Sosiaalityö
Tammikuu 2022

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TIIVISTELMÄ

TURUN YLIOPISTO

Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

KAISTI, LONA: ”Ruotsinkielisten asiakkaiden kielellisten oikeuksien toteutuminen lastensuojelussa”

Pro gradu -tutkielma, 60 s., 4 liites.

Sosiaalityö

Tammikuu 2022

Tämä pro gradu -tutkielma tarkastelee kaksikielisten kuntien lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kokemuksia kaksikielisyyteen liittyen. Tutkielmassani kysytään, miten sosiaalityöntekijät merkityksellistävät ruotsinkielisten asiakkaiden kielellisten oikeuksien toteutumista lastensuojelussa ja mitä merkityksiä sosiaalityöntekijät antavat kielelle asiakastyössään.

Suomi on virallisesti kaksikielinen maa, jonka kansalliset kielet ovat suomi ja ruotsi. Ruotsinkielisen väestön kielellisistä oikeuksista on säädetty laissa ja laki takaa oikeuden oman kielen käyttöön valtion ja kaksikielisten kuntien viranomaisissa. Käytännössä lain toteutuksessa ja ruotsinkielisten palveluiden saannissa on kuitenkin haasteita. Tässä tutkielmassa tavoitteena on tarkastella kielen merkitystä lastensuojeluviranomaisessa.

Tutkielmassani kieli ja sen merkityksellisyys näyttelevät siten merkittävää osaa ja siksi lähestynkin tutkielmassani kielen merkitystä lastensuojelussa sosiaalisen konstruktio-
nismien viitekehyksestä käsin. Tutkielmani aineisto koostuu kuudesta länsisuomalaisten kaksikielisten kuntien lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden haastatteluista, jotka toteu-
tin puolistrukturoituina teemahaastatteluina. Aineiston analyysini pohjautuu sisällönana-
lyysin keinoin tehtyyn teemoitteluun, jonka perusteella olen pyrkinyt tunnistamaan las-
tensuojelun sosiaalityöntekijöiden puheessa kielelle antamia merkityksiä.

Tutkielmani tuloksissa esitetään, että lastensuojelun sosiaalityöntekijät antavat kielelle keskeisen merkityksen työssään, mutta eivät yhtä suurta merkitystä joka tilanteessa. Kielen nähdään kuitenkin olevan asiakkaan perustuslaillinen oikeus. Kieli koetaan sosi-
aalityöntekijöiden keskuudessa tärkeänä vuorovaikutusvälineenä ja keskeisenä asiak-
kaiden yhdenvertaisuuden toteutumisen kannalta. Tutkielman johtopäätöksenä ja kes-
keisinä tekijöinä sosiaalityöntekijöiden merkitystenantojen taustalla nousivat niin sosi-
aalityöntekijän työhön liittyvä ammatillinen arvomaailma kuin yksittäisen työntekijän
yksilöllinen arvomaailmakin.

Asiasanat: lastensuojelu, kielelliset oikeudet, sosiaalinen konstruktioismi, kielen mer-
kitys, arvomaailma

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO	2
2	KIELELLISET OIKEUDET SUOMESSA JA NIIDEN TOTEUTUMINEN...6	
2.1	ÄIDINKIELEN MÄÄRITELMÄ JA ÄIDINKIELEN MERKITYS YKSILÖLLE	6
2.2	OIKEUS SAADA PALVELUA OMALLA ÄIDINKIELELLÄÄN	10
2.3	RUOTSINKIELISTEN PALVELUIDEN SAANNIN HAASTEET	13
3	LASTENSUOJELU SUOMESSA.....	17
3.1	LASTENSUOJELUN KUVAUS JA TEHTÄVÄT	17
3.2	KIELELLISET OIKEUDET LASTENSUOJELUSSA	22
4	TUTKIMUSASETELMA	25
4.1	TUTKIMUSTEHTÄVÄN JA -KYSYMYSTEN MÄÄRITTELY.....	25
4.2	SOSIAALINEN KONSTRUKTIONISMI	25
4.3	TUTKIMUSMENETELMÄ	27
4.3.1	Aineisto ja sen keruu.....	27
4.3.2	Sisällönanalyysi	29
4.4	EETTISET NÄKÖKULMAT	30
5	TULOKSET	33
6	JOHTOPÄÄTÖKSET	48
	LÄHTEET	56
	LIITTEET.....	61
	Liite 1. Tutkielman haastattelurunko kaksikielisten kuntien lastensuojelun sosaalityöntekijöille	62
	Liite 2. Tiedote työntekijöille tutkielmasta	64

KUVIO- JA TAULUKKOLUETTELO

Kuviot

Kuvio 1. Kulttuurinen piiri.

Taulukot

Taulukko 1. Kieltä koskeva lainsäädäntö.

1 JOHDANTO

Kieli on hyvin merkityksellinen osa ihmisen maailmankuvaa. Ihminen rakentaa maailmansa ja identiteettinsä pitkälti oman äidinkiелensä varassa, sillä yksilön maailmankuva on ympäröivältä yhteisöltä kielen kautta opittu ja peritty. (Soldan 2015.) Kieli on väline, jonka avulla yksilö voi kuvailla sekä ympäröivää maailmaa että omaa sisäistä maailmansa ja suhdetta näiden välillä. Kieli on avainasemassa yksilön yhteiskuntaan, kulttuuriin ja esimerkiksi työelämään osallistumisessa. (Mustanoja ym. 2017, 162.) Kielen merkitys ihmisen elämässä on keskeinen.

Länsimaisissa demokratioissa yksilön oikeus omaan kieleen on kiistaton ja kielen asemaan liittyy paljon oikeudellista sääntelyä (Räsänen 2019a). Suomen viralliset kielet ovat suomi ja ruotsi, joista ruotsin kieli on selkeä vähemmistökieli. Ruotsinkielisen vähemmistön kielelliset oikeudet on turvattu perustuslain tasolla ja tarkemmin niistä on säädetty kielilaisissa. Jokaisella ihmisellä on oikeus käyttää joko suomea tai ruotsia kaksikielisessä kunnallisessa viranomaisessa sekä valtion viranomaisessa. (Oikeusministeriö 2020.) Lain mukaan sosiaalihuoltoa toteutettaessa tulee asiakkaan kielellinen tausta ja äidinkieli ottaa huomioon (Sosiaalihuoltolaki, myöhemmin SHL 2014/1301 § 4; Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista, myöhemmin AsiakasL 2000/812 § 4). Tämä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi sosiaalipalvelut, kuten perhetyö, kotipalvelu tai kasvatusta- ja perheneuvonta, tulisi tarjota asiakkaan omalla äidinkiellellä, joko suomeksi tai ruotsiksi.

Kiinnostuin itse kielen ja kielellisyyden merkityksestä työskennellessäni täysin kaksikielisessä työyhteisössä. Tein lastensuojelun sosiaalityöntekijän sijaisuuden kaksikielisessä, enemmistöltään ruotsinkielisessä kaupungissa. Minä, joka olin tottunut olemaan osa suomenkielistä enemmistöä, huomasin monissa tilanteissa olevani yhtäkkiä vähemmistön edustaja, jolloin en pystynyt osallistumaan ympäröivään keskusteluun enkä paikoitellen edes seuraamaan keskustelua. Huomasin, kuinka suuri merkitys on ymmärtää ja tulla ymmärretyksi. Yhteisen kielen merkitys korostui varsinkin asiakastilanteissa, joissa asiakas oli ruotsinkielinen. Tämän vuoksi otin tutkielman kohteeksi kielen merkityksellisuuden.

Pro gradu -tutkielmassani tarkastelen Länsi-Suomen kaksikielisten kuntien lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kokemuksia kielikysymykseen liittyen. Tutkimuskysymykseksi ovat: 1) Miten sosiaalityöntekijät merkityksellistävät ruotsinkielisten asiakkaiden kielellisten oikeuksien toteutumista lastensuojelussa sekä 2) mitä merkityksiä sosiaalityöntekijät antavat kielelle asiakastyössään. Tutkielmani tavoitteena on siten selvittää sitä, millä tavalla sosiaalityöntekijät merkityksellistävät ruotsinkielisten asiakkaiden kielellisten oikeuksien toteutumista lastensuojelussa ja mitä haasteita siihen mahdollisesti liittyy. Erityisesti minua kiinnostaa myös pohtia sitä, mitä syitä näiden merkityksenantojen taustalla on ja kuinka nämä sosiaalityöntekijöiden merkityksenannot mahdollisesti vaikuttavat kielellisten oikeuksien toteutumiseen. Tutkielmani aineisto koostuu kuudesta Länsi-Suomen kaksikielisten kuntien lastensuojelussa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden haastattelusta, jotka toteutin puolistrukturoituna teemahaastatteluinä. Haastatteluaineistoani tulkitse sisällönanalyysin keinoin, etsien sosiaalityöntekijöiden kertomuksista kielellisiin oikeuksiin liittyviä kokemuksia ja heidän kielelle antamiin merkityksiä.

Tarkastelen tutkielmassani kielen merkitystä sosiaalisen konstruktionismin viitekehyksestä käsin, sillä näen kielen merkityksen keskeisenä ja aktiivisena todellisuutemme tuottajana ja olen erityisen kiinnostunut kielelle annetuista merkityksistä. Lähestyn tutkielmassani aihetta sekä kielellisten oikeuksien että sosiaalioikeudellisen näkökulman kautta - mikä merkitys kielelle annetaan lastensuojelun sosiaalityössä. Kielen keskeinen asema ihmisen elämässä, sen merkitys niin yksilön koko minuuden ja identiteetin rakentumisessa kuin sosiaalisessa kontekstissakin ovat tutkielmani keskiössä ja tutkielmaani ohjaavina ajatuksina. Toisaalta tutkielmani pyörii perusoikeuskysymyksiin liittyvien pohdintojen äärellä ja keskityn omien ammatillisten kiinnostuskohteideni vuoksi erityisesti siihen, mikä on kielen merkitys lastensuojelutyössä, niin yksilötasolla kuin oikeudellisesta näkökulmasta katsottuna. Matti Räsänen (2019) mukaan monet perusoikeudet liittyvät joko suoraan tai välillisesti kieleen, sillä ihmisen toimintaa ei oikeastaan voi edes tarkastella ilman kytköstä kieleen. Kieli nivoutuu niin yksilön identiteettiin, minuuteen kuin yhteisön jäsenenäkin olemiseen. (Räsänen 2019a.)

Kielellisten oikeuksien toteutuminen on tärkeää, sillä on kyse ihmisten perusoikeuksista. Oikeusministeriö, jonka tehtävänä on seurata kielilain täytäntöönpanoa ja soveltamista, on todennut kielellisten oikeuksien toteutumisen olevan edellytys muidenkin oikeuksien toteutumiselle (Oikeusministeriö 2019, 2). Oikeudellisen näkökulman lisäksi on äidinkielellä ja sen käytöllä yksilölle syvä henkilökohtainen ja emotionaalinen merkitys. Ihminen pystyy yleensä vain äidinkielellään perustelemaan kattavasti ajatuksiaan ja ilmaisemaan täydellisesti omat tunteensa. Sen sijaan ilmaisu vieraalla kielellä voi usein jäädä pinnalliseksi. (Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 1998; Puusaari 1997, 26-28.)

Perusoikeuksista ja siten kielellisistä oikeuksista huolehtiminen on erityisen tärkeää sosiaalityössä ja etenkin lastensuojelussa, jossa toimitaan jatkuvasti perusoikeuskysymysten ytimessä. Lastensuojelutyön keskeisimpiä arvoja ovat ihmisarvo, kaikkien ihmisten yhdenvertaisuus ja tasa-arvoinen kohtelu. Lastensuojelun arvot pohjautuvat kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin ja kansainvälisesti hyväksytyihin arvoihin sekä Suomen perustuslakiin. Nämä arvot ovat yhteneväisessä linjassa sosiaalialan eettisten periaatteiden kanssa ja toimivat lastensuojelutyön perustana. (Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, myöhemmin THL, Talentia 2017.) Kielellisten oikeuksien toteutumisen tarkastelussa on keskeistä kääntää katse sosiaalityöntekijöihin eli niihin, jotka todellisuudessa toimivat asiakkaiden oikeuksien ajajina ja pystyvät siten antamaan oman ammatillisen näkökantansa siihen, toteutuvatko heidän työssään asiakkaiden kielelliset oikeudet ja minkä merkityksen he sosiaalityöntekijöinä antavat kielelle asiakastyössään.

Tutkielmani koostuu teoriaosuudesta, tutkimusasetelmaluvusta, tulososiosta sekä johtopäätöksistä. Tutkielmani lähtee luvuissa kaksi ja kolme liikkeelle siitä, mitä kielelliset oikeudet Suomessa tarkoittavat ja mikä merkitys äidinkielellä ja sen käytöllä ylipäätään on yksilölle. Tämän jälkeen kuvaan lastensuojelua ja sen toimintaa Suomessa sekä sitä, miten kieli kytkeytyy viranomaistoimintaan ja lastensuojeluun. Luvussa neljä esittelen tutkimusasetelmani: avaan tutkimusaineiston ja sen keruuta sekä sitä, miten aineistoa analysoin. Käsittelen luvussa myös sosiaalista konstruktionismia, joka toimii tutkielmani viitekehyksenä ja päätän luvun tutkielmani eettiseen pohdintaan. Tämän jälkeen esittelen tutkielmani keskeiset tulokset luvussa viisi. Kuudes luku on johtopäätösluku, joka päättää tutkielmani. Johtopäätöksissä tarkastelen sosiaalityöntekijöiden kokemusten

sekä kieleen liittyvien merkityksen antojen kautta asiakkaiden kielellisten oikeuksien toteutumista lastensuojelun saralla sekä pohdin sosiaalityöntekijöiden merkityksenantojen syitä.

2 KIELELLISET OIKEUDET SUOMESSA JA NIIDEN TOTEUTUMINEN

2.1 ÄIDINKIELEN MÄÄRITELMÄ JA ÄIDINKIELEN MERKITYS YKSILÖLLE

Äidinkielen määrittely käsitteenä ei ole täysin yksioikoista. Matti Räsänen (2019b) mukaan äidinkieli koostuu useista käsite- ja merkityspiirteistä. Äidinkielelle voi Räsänen mukaan muodostua myös eri käyttöyhteyksissään erilaisia tulkintoja sen mukaan, mistä näkökulmasta asiaa tarkastellaan. Tavallisesti äidinkielenä pidetään sitä kieltä, jonka puhuja oppii ensimmäisenä. Tämä määritelmä saattaa kuitenkin olla ongelmallinen kaksikielisten perheiden lapsilla. Usein puhutaankin sosiaalisesti peritystä äidinkielestä, jolla tarkoitetaan lapsen vanhempien tai muiden hoivaajien puhumaa kieltä, jota lapsi kuulee ja alkaa käyttää jo varhain. Sosiaalisesti peritty äidinkieli voi olla ensikieli, mutta aina näin ei välttämättä ole. (Räsänen 2019b; Lukkarinen 2001, 5.)

Äidinkieli voidaan määritellä myös osaamisen perusteella, jolloin äidinkieleksi valikoidaan se kieli, jonka puhuja hallitsee parhaiten. Erään määrittelykriteerin mukaan myös kielen käytön määrä voi määrittää puhujan äidinkielen; äidinkieli on se kieli, jota puhuja käyttää eniten. Äidinkielenä voidaan pitää myös sitä kieltä, johon puhuja samaistuu eli identifioituu ja jonka muodostamaan yhteisöön puhuja tuntee kuuluvansa ja jonka säännöt, normit ja arvot puhuja on omaksunut. (Räsänen 2019b; Lukkarinen 2001, 5.)

Jotta voidaan tarkastella kielellisiä oikeuksia ja sitä, miksi niiden toteutuminen on tärkeää, on katse käännettävä siihen, mikä merkitys omalla äidinkielellä ja sen käyttämisellä on ihmiselle. Kieli on erottamaton osa niin ihmisenä olemista ja inhimillisten yhteisöjen olemassaoloa kuin ihmisen toimintaakin kaikilla elämän alueilla (Lehtonen 1996, 35). Kieli kytkeytyy identiteettiin monin tavoin. Kieli on väline, jonka avulla ihminen toimii erilaisissa yhteisöissä ja jonka avulla hän rakentaa käsitystä siitä, kuka hän on. Kieli määrittää myös monesti sitä, mihin ryhmiin henkilön katsotaan kuuluvan tai mihin hän itse katsoo itsensä kuuluvaksi. (Kyckling 2019.) Kieli siis tuottaa myös identiteettejä, sillä äidinkielen oppiessaan lapsesta tulee tietyn kielellisen yhteisön jäsen (Lehtonen 1996, 47). Kieli liittyy vahvasti niin sosiaaliseen asemaan, etnisyyteen, kult-

tuuriin, ajatteluun, sosiaalisiin rooleihin kuin identiteettiinkin (Straszer 2011, 61). Kielen kautta olemme osallisia maailmasta.

Oikeusministeriö toteutti yhdessä sosiaali- ja terveysministeriön kanssa vuonna 2018 selvityksen, jonka mukaan kielellinen saavutettavuus on keskeistä sosiaali- ja terveyspalveluissa, jotta asiakas tai potilas on tietoinen palveluista, saa palvelua, tulee ymmärretyksi ja kykenee ottamaan itse vastuuta hoidostaan (Jauhola ym. 2018). Oman kielen käytön merkityksestä sosiaalipalveluissa löytyy kuitenkin suhteellisen vähän tietoa. Enemmän saatavissa ja käytettävissä olevaa tietoa kielen merkityksestä on löydettävissä terveyspalveluiden puolelta (ks. esim. Cioffi 2003; Heikkilä & Ekman 2000; Lukkari-
nen 2001). Saman tiedon voisi kuitenkin olettaa ulottuvan myös sosiaalipalveluiden piiriin, sillä sosiaalihuollossa käsitellään yhtä lailla asiakkaan ihmisarvoisen elämän ja hyvinvoinnin perimmäisiä kysymyksiä kuin terveydenhuollon puolellakin.

Terveyteen ja hyvinvointiin liittyvät asiat ovat usein asiakkaille henkilökohtaisia ja niitä asiakkaan voi olla hankalaa ilmaista kielellä, jota ei hallitse hyvin tai jolla ei ole ajatellut kyseessä olevia asioita (Moilanen 2021, 22). Lukkari-
nen (2001) toteaa, että äidinkielellä ja sen käytöllä on suuri merkitys hoidon laatuun kaikilla alueilla. Usein hoitotilan-
teissa potilaalle olisi tärkeää, että hoitaja sanoisi edes jotain pientä potilaan omalla kie-
lellä. (Lukkari-
nen 2001, 5.) Äidinkielellä on tärkeä rooli hoivatilanteissa, sillä sen avul-
la ihminen tuntee olonsa kotoisaksi, tutuksi ja turvalliseksi (Heikkilä & Ekman 2000).
Hoitotilanteessa kielellä on myös vahva emotionaalinen merkitys (Lukkari-
nen 2001, 5).
Äidinkieli on sydämen, tunteiden, identiteetin ja ajattelun kieli (Opetushallitus, 2016).

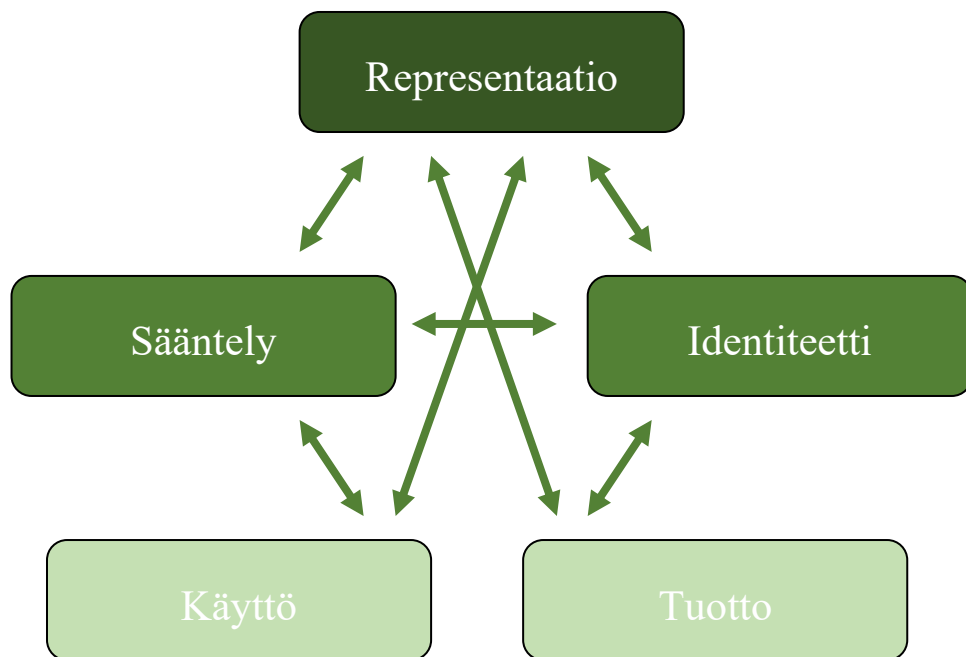
Kommunikaatio hoitohenkilökunnan sekä erikulttuuristen ja erikielisten potilaiden välil-
lä on osoittautunut vaikeaksi (Cioffi 2003). Kieliongelmissa voi olla useita vaikutuksia;
kommunikaatio vaikeutuu ja viestinnän informaatioarvo laskee, hoitotilanne saattaa
lukkiutua, kieli saattaa tuntua potilaasta työkeältä, potilashoidon taso laskee ja potilas
on tyytymätön. Myös väärinymmärrysten mahdollisuus kasvaa asiakkaan ja työntekijän
välisessä kommunikaatiossa, sillä vaikka ihminen pärjäisi suomen kielellä, ei hän vält-
tämättä pysty ilmaisemaan kunnolla itseään eikä voi luottaa siihen, että ymmärtää täysin
lääkärin tai hoitajan ohjeet. (Lukkari-
nen 2001, 19). Erikielisen potilaan kanssa asiointi
vaatii myös hoitohenkilökunnalta enemmän vaivannäköä (Cioffi 2003).

Vieraan kielen käytön yhteydessä tulee huomioida myös kielen kulttuurien väliset merkityserot (Soldan 2015). Kieli on aina sidottu kulttuuriin (Juhila ym. 2003, 14). Kulttuurien välinen viestintä ei onnistu, jos osapuolet eivät ymmärrä käännytyissä sanoissa piileviä kulttuurillisia sävyeroja (Soldan 2015). Stuart Hall (1997) toteaa, että yhteinen kulttuuri tuottaa jaettuja merkityksiä, sillä kaksi samaan kulttuuriin kuuluvaa ihmistä jakaa samanlaiset kulttuuriset koodit; he tulkitsevat maailmaa samalla tavalla ja ilmaisevat itseään, ajatuksiaan ja tunteitaan maailmasta, tavalla jonka molemmat osapuolet pystyvät ymmärtämään. Hallin mukaan tätä yhteyttä merkityksen, kielen, identiteetin ja kulttuurierojen välillä voi kuvata käsitteellä ”kulttuurinen piiri” (ks. kuvio 1). Kulttuurinen piiri kuvaa kulttuurisen merkityksenannon viittä keskenään vuorovaikutteista tekijää: representaatio (edustus), identiteetti, tuotto, käyttö ja sääntely. (Hall 1997, 1.)

Representaatiolla tarkoitetaan lyhykäisyydessään asian edustusta, esittämistä tai kuvaamista. Representaatio on olennainen osa sitä prosessia, jossa merkityksiä syntyy ja niitä vaihdetaan kulttuurien jäsenten välillä. Se on kielen käyttämistä jonkin merkityksellisen sanomiseksi tai maailman kuvaamiseksi mielekkäästi muille ihmisille. Kieli on keskeisessä osassa merkitysten annossa. Annamme asioille merkityksen sillä, kuinka niitä kuvaamme – mitä sanoja niistä käytämme, mitä tarinoita niistä kerromme, mitä kuvia niistä tuotamme, mitä tunteita niihin liitämme, millä tavoin niitä luokittelemme ja käsitteellistämme, minkä arvon niille annamme. Kulttuuri on mukana kaikissa näissä toiminnoissa. Kielellä ja kulttuurilla on hyvin läheinen yhteys. Kieli rakentaa meille tietyn identiteetin ja antaa merkityksen johonkin kulttuuriin kuulumiselle sekä ylläpitää identiteettiä johonkin ryhmään kuulumisesta. (Hall 1997, 15)

Stuart Hallin (1997) kehittänyt kulttuurinen piiri kuvaa siis yhteisessä kulttuurissa jaettuja koodeja ja merkityksenantoja sekä korostaa kielen keskeistä roolia merkityksien annossa. Hallin kulttuurinen piiri tekee näkyväksi kielen merkityksen niin yksilölle kuin yhteisötasollakin. Yksilön näkökulmasta kielen osuus korostuu identiteetin rakentumisessa sekä vuorovaikutuksessa toisiin; itsensä ilmaisemisessa ja asioiden kuvaamisessa ja myös ymmärretyksi tulemisessa. Toisaalta juuri vuorovaikutus muihin on keskeinen osa identiteetin rakentumista ja kieli toimii näiden prosessien välillä rakennusaineena. (Hall 1997, 1.) Kielen oppiessaan ja kieltä käyttäessään ihmisestä tulee tietyn kielellisen yhteisön jäsen (Lehtonen 1996, 47).

Kulttuurinen piiri kuvaa myös kielenkäytön ja yhteiskunnan välistä suhdetta ja niiden kietoutumista toisiinsa. Hallin (1997) kulttuurinen piiri edustaa oman ymmärrykseni mukaan myös sosiaalisen konstruktionismin ajatussuuntausta, jonka mukaan ympäröivä todellisuus on sosiaalisesti rakentunutta ja kieli on tätä todellisuutta keskeisesti muokkaava tekijä (Hall 1997, 1; ks. myös Kuortti ym. 2008). Konstruktionistisen ajatussuunnan mukaan on helppo ymmärtää kielen merkityksellisyys yksilön näkökulmasta käsin, mutta toisaalta myös ammattilaisten ja asiakkaiden välisessä kanssakäymisessä. Oman tutkielmani tutkimukselliseksi viitekehikseksi olenkin valinnut juuri sosiaalisen konstruktionismin, josta kerron tarkemmin tutkimusasetelmaluvussa.

Kuvio 1. Kulttuurinen piiri (mukaillen Stuart Hall, 1997)

2.2 OIKEUS SAADA PALVELUA OMALLA ÄIDINKIELELLÄÄN

Suomen kansalliskielet ovat suomi ja ruotsi. Nämä kaksi kieltä ovat yhtäläisessä asemassa toisiinsa nähden. Maamme on siis virallisesti kaksikielinen. (Oikeusministeriö 2020, Kielilaki 2003/423 § 1.) Ruotsinkieliset ovat kuitenkin selkeässä vähemmistöasemassa suomenkielisiin verrattuna. Vuonna 2019 Suomen väestön lukumäärä oli yhteensä 5 525 292. Näistä suomenkielisiä oli 4 822 690 ja ruotsinkielisten osuus oli 287 954. Jos lukuja tarkastellaan prosentuaalisesti, oli suomenkielisten määrä vuonna 2019 87,3 % ja ruotsinkielisten vastaava luku oli 5,2 %. (Tilastokeskus 2020.)

Kielikysymyksiä koskevaa kansallista lainsäädäntöä on olemassa runsaasti ja valtaosa siitä koskee suomen ja ruotsin kieltä (ks. taulukko 1). Ruotsinkielisen vähemmistön kielelliset oikeudet on turvattu jo perustuslain tasolla ja tarkemmin niistä on säädetty kielilaissa (Lukkarinen 2001, 3; Oikeusministeriö, 2020). Suomen perustuslain mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia, joten heistä ei saa ketään ilman hyväksyttävää syytä laittaa eri asemaan suhteessa toisiinsa kielen perusteella (Suomen perustuslaki 1999/731 § 6). Perustuslaki takaa jokaiselle oikeuden omaan kieleen ja kulttuuriin. Perustuslaissa todetaan myös, että Suomen kansalliskielet ovat suomi ja ruotsi. Perustuslaki turvaa jokaiselle oikeuden käyttää tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa kuten lastensuojelussa omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia, sekä saada viranomaisasioinnissa asiakirjansa omalla kielellä. (Suomen perustuslaki 1999/731 § 17.)

Taulukko 1. Kieltä koskeva lainsäädäntö (Attila 2017).

Lakeja, joihin sisältyy kieltä koskevia säännöksiä:
Suomen perustuslaki (731/1999)
Kielilaki (423/2003)
Saamen kielilaki (1083/2003)
Viittomakielilaki (359/2015)
Ahvenanmaan itsehallintolaki (1144/1991)
Hallintolaki (434/2003)
Laki julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta (424/2004)
Kirkkolaki (1054/1993)
Laki ortodoksisesta kirkosta (985/2006)
Yliopistolaki (645/1997)
Perusopetuslaki (628/1998)
Laki yleisistä kirjastoista (1492/2016)
Terveystieteiden tutkimuslaki (1326/2010)
Laki väestötietojärjestelmästä ja Väestörekisterikeskuksen varmennepalveluista (661/2009)

Kielilaki on kielilainsäädännön yleislaki, joka koskee suomen ja ruotsin kieltä. Kielilaisissa säädetään niin yksilön kielellisistä oikeuksista kuin viranomaisten kieleen liittyvistä velvollisuuksista. Kielilaisissa on myös säännökset yksi- ja kaksikielisistä kunnista, viranomaisten kielellisestä asemasta, asian käsittelykielestä viranomaisessa, viranomaisten työkielestä, asiakirjojen kielestä sekä lainsäädännössä ja yleisessä tiedottamisessa käytettävistä kielistä. Kielilain tavoitteena on ”turvata perustuslaissa säädetty oikeus käyttää tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa joko suomea tai ruotsia”. Kielilaisissa todetaan, että lain tavoitteena on se, että jokaisella ihmisellä on oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja hyvään hallintoon omasta kielestä riippumatta. Yksilön kielelliset oikeudet tulisi toteuttaa ilman, että hänen tarvitsee niihin erikseen vedota. Kielilakia kuuluu soveltaa tuomioistuimissa, muissa valtion viranomaisissa, hyvinvointialueen ja hyvinvointiyhtymän viranomaisissa, kunnallisissa viranomaisissa, itsenäisissä julkisoikeudellisissa laitoksissa sekä eduskunnan virastoissa ja tasavallan presidentin kansliassa. (Kielilaki 2003/423 § 1-3; Attila 2017.)

Kielilain mukaan kielellisen jaotuksen perusyksikkö on kunta. Kunnat ovat Suomessa joko yksikielisiä tai kaksikielisiä. Joka kymmenes vuosi virallisen tilaston perusteella säädetään siitä, ”mitkä kunnat ovat kaksikielisiä ja mikä on näiden kuntien enemmistön kieli sekä mitkä kunnat ovat suomen- tai ruotsinkielisiä yksikielisiä kuntia”. (Kielilaki 2003/423 § 5). Kunnan kaksikielisyyden rajana on se, että vähintään 8 prosenttia asukkaista tai vähintään 3000 asukasta puhuu vähemmistökieltä äidinkielenään. Vastaavasti kaksikielinen kunta on muutettava yksikieliseksi, jos alle 3 000 asukasta ja alle kuusi prosenttia puhuu vähemmistökieltä. (Kielilaki 2003/423 § 5; Kuntaliitto 2020.) Kunta voi myös hakea vapaaehtoista kaksikielisen kunnan asemaa kunnanvaltuuston esityksellä, vaikka kunta ei täyttäisi kaksikieliselle kunnalle asetettuja vähimmäisvaatimuksia. Vuonna 2020 Suomessa oli yhteensä 310 kuntaa, joista 33 kuntaa oli kaksikielisiä. Näistä kaksikielisistä kunnista 15:ssä oli enemmistökielenä ruotsi ja 18:ssä kunnassa enemmistökielenä oli suomi. Ruotsinkielisiä kuntia Suomessa oli vuonna 2020 yhteensä 16. (Kuntaliitto 2020.) Ruotsinkielinen väestö asuu pääosin rannikkoseudulla, mutta ruotsia puhuvia vähemmistöjä löytyy myös sisämaan suurista kaupungeista (Oikeusministeriö 2020).

Perustuslaissa todetaan, että julkisen vallan on huolehdittava maan suomen- ja ruotsinkielisten kansalaisten sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista tarpeista (Suomen perustuslaki 1999/731 § 17). Sama asia todetaan myös kielilaissa; julkisen vallan vastuulla on huolehtia suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista tarpeista samanlaisten perusteiden mukaan (Kielilaki 2003/423, § 17). Kielilain mukaan viranomaisten tulee toiminnassaan ylläpitää maan kielellistä kulttuuriperintöä ja edistää molempien kansalliskielten käyttöä. Lisäksi laissa todetaan, että jos olosuhteet edellyttävät, ”julkisen vallan on ryhdyttävä erityistoimenpiteisiin kansalliskieliin liittyvien sivistyksellisten tai yhteiskunnallisten tarpeiden turvaamiseksi”. Kielilaissa on myös säädetty kielellisten oikeuksien edistämisestä ja seurannasta. (Kielilaki 2003/423, § 35; Attila 2017.)

Yhteiskunnalliset tarpeet liittyvät vahvasti julkisiin palveluihin. Julkisella vallalla tarkoitetaan valtiota ja kuntia, joilla on siis perustuslain mukaan vastuu perusoikeuksien ja peruspalvelujen turvaamisesta jokaiselle. Käytännössä perusoikeuksien toteuttaminen on yleensä kuntien tehtävä. Sivistyksellisillä oikeuksilla viitataan yleensä koulutukseen.

Kuntien velvollisuutena on järjestää oppivelvollisille perusopetusta sekä huolehtia yleissivistävän ja ammatillisen koulutuksen saamisen mahdollisuuksista perusopetuksen jälkeen. Kunnat ovat myös keskeisessä asemassa vapaan sivistystyön, taiteen perusopetuksen ja liikunta- ja kulttuuripalveluiden järjestämisessä. (Lavapuro ym. 2016, 13.) Julkisen vallan on perustuslain mukaan huolehdittava suomen- ja ruotsinkielisen väestön yhteiskunnallisten ja sivistyksellisten tarpeiden toteutumisesta samanlaisten perusteiden mukaan (Suomen perustuslaki 1999/731 § 17; Kielilaki 2003/423, § 35.)

Jokaisella on siis valtion tai kaksikielisen kunnan virastoissa asioidessaan oikeus saada palvelua omalla kielellään, suomeksi tai ruotsiksi. Siten viranomaisen on myös ”järjestettävä asiassa kuultavalle mahdollisuus tulla kuulluksi omalla kielellään”. Lisäksi kaksikielisessä kunnassa viranomaisen tulee palvella kansalaisia sekä suomeksi että ruotsiksi ja tiedottaa heitä molemmilla kielillä. (Oikeusministeriö 2020; Kielilaki 2003/423 § 10; Lukkarinen 2001, 3.) Myös hallintolaissa on erikseen maininta siitä, että viranomaisen on käytettävä asiallista, selkeää ja ymmärrettävää kieltä ja että asiakkaan oikeudesta käyttää omaa kieltä viranomaisessa asioidessaan on voimassa, mitä siitä erikseen säädetään (Hallintolaki 2003/434 § 9). Nämä kaikki säännökset koskevat myös kaksikielisten kuntien lastensuojeluviranomaisia eli ne velvoittavat lastensuojeluviranomaisia toimimaan molemmilla kotimaisilla kielillä ja tarjoamaan palveluitaan sekä suomeksi että ruotsiksi. Tutkielmani tarkastelee näiden velvoittavien säännösten todellista toteutumista lastensuojelussa ja sitä, kuinka lastensuojelun sosiaalityöntekijät kokevat asian sekä erityisesti sitä, millä tavalla he asian merkityksellistävät.

2.3 RUOTSINKIELISTEN PALVELUIDEN SAANNIN HAASTEET

Ruotsinkielisten palveluiden saatavuutta yleisesti sosiaali- ja terveydenhuollon saralla on jonkin verran tutkittu viimeisten vuosikymmenien aikana (ks. esim. Kalland & Suominen 2006; Kielibarometri 2016; Salovaara & Valta 2020). Eri tutkimusten tulokset ovat osoittaneet, että ruotsinkielisten palveluiden saatavuudessa on yleisesti ottaen haasteita, mutta toisaalta haasteet näyttävät kunkokohtaisina ja eri kuntien välillä on havaittavissa eroavaisuuksia. Esimerkiksi Helsingin yliopiston yksikkö Svenska social-

och kommunalhögskolan toteutti yhdessä sosiaali- ja terveysministeriön kanssa vuonna 1998 selvityksen sosiaalityön ja sosiaalipalveluiden tilanteesta ruotsinkielisissä ja kaksikielisissä kunnissa. Selvityksen mukaan mahdollisuudet saada palveluja olivat vahvasti sidoksissa siihen, minkä kokoinen kunta on kyseessä. Pienissä ruotsinkielisissä kunnissa havaittiin puutteita jopa perustason palveluissa, kun taas isommissa kaksikielisissä kunnissa palvelujen tarjonta oli riittävä, mutta palveluja ei ollut riittävästi saatavilla ruotsin kielellä. (Jakobsson & Rosengren 1998, 105; Kalland & Suominen 2006, 137.)

Stakesin toteuttama kysely kaikille Suomen kaksikielisille kunnille vuonna 2007 tuotti samansuuntaisia tuloksia. Kyselyn tavoitteena oli selvittää, miten Suomen kaksikielisten kuntien sosiaali- ja terveydenhuollossa suomen- ja ruotsinkielisen väestön kielelliset oikeudet toteutuvat yleensä ja erityisesti lastensuojelussa, vanhustenhuollossa ja mielen-terveyspalveluissa. Selvityksen perusteella todettiin muun muassa se, että ”viranomais-ten arvion mukaan kaksikielisissä kunnissa sekä suomen- että ruotsinkielisiä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja on saatavissa enemmän kuin ehkä etukäteen uskottiin”. Tulokset osoittivat kuitenkin myös, että ruotsinkielisissä kunnissa ruotsinkielisten sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen saaminen on helpompaa kuin suomenkielisissä kunnissa. (Kauppinen, 2008.) Myös hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta vuodelta 2017 tuo esiin, että sekä sairaanhoitopiirien että kuntien ilmoittavan suurimmaksi ongelmaksi kielitaitoisen henkilökunnan puutteen sekä sen, että etenkin ruotsin kieltä taitavaa henkilöstöä on vaikeaa rekrytoida. Lisäksi alueilla, joilla kielivähemmistön suhteellinen osuus on pieni, kielelliset oikeudet toteutuvat heikosti. (Valtioneuvoston kanslia 2017.)

Viime vuosikymmeninä toteutetut tutkimukset ovat myös osoittaneet ruotsinkielisten olevan yleisesti ottaen tyytymättömämpiä palveluiden laatuun kuin suomenkielisten.

Kielibarometrin¹ (2016) tulosten mukaan suomenkieliset antavat äidinkiellään saamilleen sosiaali- ja terveystalvueluille yleisesti ottaen paremman arvosanan kuin ruotsinkieliset. Ruotsinkieliset ovat myös suomenkielisiä tottuneempia siihen, etteivät he saa palvelua omalla kielellään. Ruotsinkieliset eivät myöskään pyri saamaan palvelua omalla kielellään yhtä aktiivisesti kuin suomenkieliset. (Lindell 2016, 124-126.) Myös hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta vuodelta 2017 toteaa samaa. Kertomuksen tulosten mukaan voidaan yleisesti todeta, että ruotsinkieliset ovat tyytymättömämpiä kielipalveluihin ja että varsinkin ruotsinkielisten tyytyväisyys vaihtelee paljon sekä alueiden että kuntien välillä. Toisin sanoen ruotsinkieliset ovat epätasa-arvoisessa asemassa sekä suomenkielisiin että toisiinsa nähden. (Valtioneuvoston kanslia 2017.)

Viime aikoina aihetta ovat sivunneet Varsinais-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus eli Vasso ja Ab Det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området (FSKC) toteuttaessaan syksyllä 2019 sähköistä perhekeskusta koskevan selvityksen, jossa keskityttiin varsinaissuomalaisiin ruotsin- ja kaksikielisiin lapsiperheisiin sekä heitä työssään kohtaaviin ammattilaisiin. Selvityksessä kävi ilmi, että ruotsinkielisten ja kaksikielisten lapsiperhepalveluiden saatavuudessa on tällä hetkellä ongelmia. Selvityksen mukaan suurimpia haasteita olivat kielimuuri, pitkät välimatkat, pitkät jonot, palveluiden pirstaleisuus sekä kuntien väliset erot palvelurakenteissa. (Salovaara & Valta 2020.)

Tutkimusta länsisuomalaisen lastensuojelun kielellisestä tilanteesta ei ole aikaisemmin kovinkaan perusteellisesti tehty. Myöskään lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kokemuksia aiheeseen liittyen ei ole juurikaan aikaisemmin tutkittu. Aihetta lähelle tulevien tutkimustulosten valossa on kuitenkin aiheellista pohtia sitä, mikä tällä hetkellä on kielellinen tilanne lastensuojelussa, kuinka ruotsinkielisten asiakkaiden kielelliset oikeudet

¹Kielibarometrin on kehittänyt Åbo Akademin Institut för samhällsforskning yhdessä oikeusministeriön, Suomen kuntaliiton ja Svenska kulturfondenin kanssa. Kielibarometri on kehitetty mittaamaan sitä, kuinka hyvin viranomaiset toteuttavat kielilain tarkoituksen ja kuinka hyvin kielilaki toimii kansalaisen tai asiakkaan näkökulmasta katsottuna. Kielibarometri on kyselytutkimus ja se on otettu käyttöön vuonna 2004. Viimeisin kielibarometri on vuodelta 2016 ja se kattaa kaikki Suomen kaksikieliset kunnat.

toteutuvat ja mikä merkitys kielellä ja kielellisten oikeuksien toteutumisella on lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kokemusten mukaan. Tärkeää on myös pohtia, millaisia kokemuksia se mahdollisesti lastensuojelun parissa tuottaa, jos ruotsinkielisten palveluiden saannissa on haasteita. Seuraavassa luvussa kerron tarkemmin, mitä lastensuojelu on ja mitkä ovat lastensuojelutyön perustehtävät, minkä jälkeen tarkastelen sitä, mitä kielelliset oikeudet lastensuojelussa tarkoittavat.

3 LASTENSUOJELU SUOMESSA

3.1 LASTENSUOJELUN KUVAUS JA TEHTÄVÄT

Lapsella on oikeus erityiseen suojeluun. Lapset ovat vajaan toimintakykynsä vuoksi osittain avuttomia ja aikuisten huolenpidosta riippuvaisia, minkä lisäksi lapsilla on iästään ja kehitystasostaan riippuen puutteellinen kyky suojata itseään ja ymmärtää mahdollisen kaltoinkohtelun merkitys ja vääräys. Näiden seikkojen vuoksi lasta ympäröivien aikuisten vastuulla on pitää huolta lapsen hyvinvoinnista. (Saastamoinen 2016, v; Puonti ym. 2004, 3). Lapsen oikeus erityiseen suojeluun ja huolenpitoon on myös lastensuojelun moraalinen ja toiminnallinen ydin (Kurttila 2016, 1616).

Lastensuojelutyön keskeisimmät arvot pohjautuvat Suomen perustuslakiin, Euroopan ihmisoikeussopimukseen ja Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksien yleissopimukseen, jonka Suomi on ratifioinut vuonna 1991. Lastensuojelutyötä on aina säädelty lailla ja se on aina arvosidonnaista. Kansainväliset ihmisoikeussopimukset nostavat keskeisimmiksi arvoiksi lapsen edun toteutumisen sekä lapsen oikeuden erityiseen suojeluun ja samat periaatteet tulevat esille Suomen lastensuojelulaissa. Nämä kaikki säännökset nostavat lapsen tasavertaiseksi osaksi muuta väestöä ja niiden tarkoituksena on suojata lasta kaikenlaiselta hänen toimintaympäristössään olevilta ja hänen hyvinvoinnilleen tai kehitykselleen haitallisilta riskeiltä sekä vahvistaa lapsen osallisuutta omassa asiassa. (Lastensuojelulaki, myöhemmin LsL, 2007/417 § 1 ja § 4; Saastamoinen 2016, 1; Puonti ym. 2004, 3; THL.)

Lähtökohtaisesti vastuu lapsesta ja hänen hyvinvoinnistaan on aina vanhemmilla tai lapsen huoltajilla. Heidän tehtävänä on turvata lapselle tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilöllisten toiveiden ja tarpeiden mukaisesti. Lisäksi heidän on huolehdittava lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeellisesta valvonnasta ja huolenpidosta. Lapsen tulee saada osakseen ymmärrystä ja hellyyttä eikä lasta saa alistaa tai kurruttaa ruumiillisesti. Tärkeää on turvata lapselle myös myönteiset ja läheiset ihmissuhteet. (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 1983/361 § 1; Saastamoinen 2016, v).

Viranomaisten tehtävänä on tukea vanhempia heidän kasvatustehtävässään tarjoamalla apua ja tukea perheelle riittävän varhaisessa vaiheessa. Vastuu lastensuojelupalveluiden järjestämisestä on kunnilla. Lastensuojelun toimintaa säädellään lastensuojelulailla, jonka tavoitteena on ”turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun”. Laki korostaa ehkäisevän lastensuojelun ja varhaisen tuen tärkeyttä. Lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseen liittyvien toimien tavoitteena on ehkäistä varsinaisen lastensuojelun tarvetta. Ennaltaehkäisevän lastensuojelun keinoin pyritään tarjoamaan apua riittävän varhain ja siten ehkäisemään ongelmien syntymistä tai pahenemista. Tärkeä osa ehkäisevän työn toteuttamisella on esimerkiksi neuvolalla, varhaiskasvatuksella ja koululla. (THL; LsL 2007/417 § 1; LsL 2007/417 § 2.)

Niissä tilanteissa, kun lapsen huoltajat eivät kykene vastaamaan lapsen hyvinvoinnista ja turvallisesta kasvuympäristöstä, tulee lapsen hyvinvoinnista huolehtimisesta ja lapsen suojelemisesta kodin ulkopuolisten aikuisten tehtävä (Saastamoinen 2016, v). Tarpeen niin vaatiessa on lapsi perheineen ohjattava varsinaisen lastensuojelun piiriin. Varsinainen lastensuojelutyö jakautuu useisiin erilaisiin prosesseihin, aina lastensuojeluasian vireilletulosta lapsen jälkihuoltoon saakka. Lastensuojelulla tarkoitetaan lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua, jota toteutetaan silloin, kun lapsi ja hänen perheensä ovat lastensuojelun asiakkaina. Lastensuojelussa asiakkuus alkaa, kun lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä toteaa palvelutarpeen arvioinnin perusteella, että lapsen kasvuolosuhteet eivät turvaa vaan vaarantavat lapsen terveyttä tai kehitystä, tai lapsi itse vaarantaa omalla käyttäytymisellään terveytensä tai kehityksensä, tai lapsi tarvitsee lastensuojelun mukaisia palveluja ja tukitoimia. Lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun toteuttamisessa keskeistä on asiakassuunnitelman laatiminen sekä avohuollon tukitoimien järjestäminen. Lisäksi tärkeä osa lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua ovat lapsen kiireellinen sijoitus ja huostaanotto sekä näihin liittyen sijaishuollon ja jälkihuollon järjestäminen. (THL; LsL 2007/417 § 3; Sosiaali- ja terveysministeriö.)

Koska lastensuojelun keskeisimpiä periaatteita on lapsen vanhempien ja huoltajien tukeminen lapsen kasvatustehtävässä, ovat avohuollon tukitoimet ensisijaisia lapsen huostaanottoon ja sijaishuoltoon sijoittamiseen nähden. Avohuollon tukitoimien tarkoituksena on ensinnäkin tukea ja edistää lapsen myönteistä kehitystä sekä toiseksi tukea ja vah-

vistaa myös vanhempien, huoltajien sekä muiden lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden kasvatustaitoja ja kasvatumahdollisuuksia. Avohuollon tukitoimia tuleekin järjestää ongelmien ratkaisemiseksi mahdollisimman aikaisessa vaiheessa, jotta ei jouduttaisi turvautumaan lapsen huostaanottoon ja sijoittamiseen kodin ulkopuolelle. Avohuollon tukitoimia voivat olla esimerkiksi tehostettu perhetyö, perhekuntoutus sekä lapsen kuntoutumista tukevat hoito- ja terapiapalvelut. Lapsi voidaan myös sijoittaa avohuollon tukitoimena. Lapsi sijoitetaan avohuollon tukitoimena ensisijaisesti yhdessä hänen vanhempansa, huoltajansa tai muun kasvatuksesta vastaavan henkilön kanssa. Lapsi voidaan sijoittaa lyhytaikaisesti myös yksin avohuollon tukitoimena, edellyttäen että lapsen sijoittaminen yksin on tarpeen hänen tuen ja avun tarpeen arvoimiseksi, lapsen kuntouttamiseksi tai lapsen huolenpidon ”järjestämiseksi väliaikaisesti huoltajan tai muun lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavan henkilön sairauden tai muun vastaavan syyn vuoksi”. Avohuollon tukitoimet tulisi mahdollisuuksien mukaan lastensuojelussa toteuttaa yhteistyössä lapsen vanhempien tai muiden huoltajien kanssa. Mikäli avohuollon tukitoimet eivät kuitenkaan ole lapsen kannalta tarkoituksenmukaisia, mahdollisia tai riittäviä, on arvioitava huostaanoton edellytysten täyttymistä. (Räty 2019, 315-322; THL; LsL 2007/417, § 34; LsL 2007/417, § 36.)

Jos sosiaalihuollossa lapsen katsotaan olevan välittömässä vaarassa, voidaan hänelle järjestää kiireellisesti sijaishuoltona hänen tarvitsemansa hoito ja huolto. Kiireellinen sijoitus on luonteeltaan turvaamistoimenpide ja se on vakava puuttuminen ihmisten elämään ja yksityisyyteen. Kiireellisen sijoituksen tarve voi liittyä kodin olosuhteissa oleviin akuutteihin ongelmiin tai esimerkiksi lapsen hoidosta vastuussa olevien aikuisten käyttäytymiseen tai menettelyyn. Tarve voi perustua myös lapsen omaan käyttäytymiseen tai elämäntapoihin. Kiireellisen sijoituksen syynä voi siis olla esimerkiksi se, että lapsen vanhemmat eivät kykene voimakkaan päihtymistilan vuoksi huolehtimaan lapsestaan, tai se, jos lapsi käyttäytyy itsetuhoisesti ja on sen vuoksi välittömässä vaarassa. (Räty 2019, 343-346; THL; LsL 2007/417, § 38.)

Huostaanotto on aina viimesijainen keino turvata lapsen hyvinvointi sekä kasvu ja kehitys. Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on velvollisuus ryhtyä huostaanottoon, mikäli huostaanoton perusteet täyttyvät. Tämä tarkoittaa sitä, että puutteet lapsen huolenpidossa tai kasvuolosuhteissa uhkaavat vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai

lapsi vaarantaa itse vakavasti omaa terveyttään tai kehitystään, esimerkiksi käyttämällä päihhteitä. Lastensuojelulaissa mainitaan ensin huostaanoton perusteet ja tämän jälkeen ne edellytykset, joiden on täytyttävä ennen kuin huostaanottoon voidaan ryhtyä. Huostaanottoon voidaan ryhtyä vain, jos lastensuojelun tarjoamat avohuollon tukitoimet eivät ole tarkoituksenmukaisia, riittäviä tai mahdollisia ja lisäksi sijaishuollon arvioidaan olevan lapsen edun mukaista. (Laaksonen 2004, 259; Rätty 2019, 363-376; THL; LsL 2007/417, § 40.)

Huostaanoton jälkeen määrittää huostaanoton tarkoitus ne rajat, joiden puitteissa päätösvalta lapsen asioissa siirtyy sosiaalitoimelle. Lapsen huoltajuus ja huoltajan asema lapsen edunvalvojana säilyvät ennallaan huostaanotosta huolimatta. Sosiaalihuollosta vastaavalla toimielimellä on sen sijaan ”oikeus päättää lapsen olinpaikasta sekä hoidosta, kasvatuksesta, valvonnasta ja muusta huolenpidosta ja näiden toteuttamiseksi tarpeellisesta opetuksesta ja terveydenhuollosta” (THL; LsL 2007/417, § 45).

Sijaishuollolla tarkoitetaan huostaanotetun, kiireellisesti sijoitetun tai lastensuojelulaissa määritellyn ”väliaikaisen määräyksen perusteella sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella”. Lapsen sijaishuolto voidaan järjestää perhehoitona, laitoshoidona tai muulla lapsen tarpeisiin vastaavalla tavalla, esimerkiksi vastaanotokodissa. Lapsen palvelujen tarve on arvioitava sijaishuoltoon sijoitettaessa ja lapsen tarvitsemien palvelujen runsaus ja niiden luonne vaikuttavat siihen, millä tavalla sijaishuoltoa järjestetään. Perhehoitoa pidetään yleensä pysyväisluontoisessa sijoituksessa ensisijaisena ratkaisuna, mutta se ei aina ole mahdollista, esimerkiksi jos lapsen haastava oireilu edellyttää erityistä ammatillista osaamista. Tällöin laitoshoido saattaa olla tarkoituksenmukaisin vaihtoehto. Olennaisinta on se, että lapselle valitaan hänen tarpeisiinsa parhaiten vastaava sijaishuoltopaikka. (Rätty 2019, 471; THL; LsL 2007/417, § 49.)

Sijaishuoltoa koskevista yleisistä säännöksistä on säädetty lastensuojelulaissa kuin myös lapsen oikeuksista ja asemasta sijaishuollossa (LsL 2007/417 10 luku). Lapsen ollessa sijaishuollossa vastaa sijaishuoltopaikka lapsen hoidosta ja kasvatuksesta. Hoito ja kasvatukset pitävät sisällään lapsen ja nuoren arjesta ja hyvinvoinnista huolehtimisen ja perushoidon. Sijaishuollossa pyritään tarjoamaan lapselle hänen etunsa mukainen kas-

vuympäristö työskennellen lapsilähtöisesti ja lapsen yksilölliset tarpeet huomioiden. Sijoitetun lapsen vanhemmilla huoltajan oikeudet säilyvät tietyin rajoituksin sijaishuollon aikana. (THL.) Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän sekä sijaishuollossa lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavan työntekijän on tehtävä mahdollisuuksien mukaan yhteistyötä sijoitetun lapsen vanhempien kanssa lapsen asioiden hoidossa. Toimiva yhteistyö vanhempien kanssa on lapsen ja hänen sijoituksensa näkökulmasta erityisen tärkeää. (LsL 2007/417, § 52; THL.)

Huostaanotto on aina voimassa toistaiseksi ja huostassapito on lopetettava heti, kun huostassapidon ja sijaishuollon tarvetta ei enää ole. Huostassapito lakkaa myös siinä vaiheessa, kun lapsi täyttää 18 vuotta. (THL; LsL 2007/417, § 47). Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on arvioitava huostassapidon jatkamisen edellytykset vähintään kerran vuodessa asiakassuunnitelman tarkistamisen yhteydessä. Lisäksi huostassapidon jatkamisen edellytyksiä on arvioitava, jos lapsi tai huoltaja hakee huostassapidon lopettamista tai kun se muutoin osoittautuu tarpeelliseksi. (THL.) Sijaishuoltoa toteuttaessa on muutoinkin otettava aina huomioon lapsen edun mukaisella tavalla tavoite perheen jälleenyhdistämisestä. Lastensuojelun sosiaalityöntekijän tehtävänä on aina pyrkiä perheen jälleenyhdistämiseen (THL; LsL 2007/417, § 4). Lastensuojelussa huostaanotetun lapsen vanhemmille on laadittava erillinen asiakassuunnitelma vanhemmuuden tukemiseksi, ellei se ole tarpeetonta. Vanhemman asiakassuunnitelmassa on arvioitava muun palveluntarpeen arvioinnin lisäksi, millaisella vanhemmille järjestettävällä erityisellä tuella voitaisiin tukea perheen jälleenyhdistämisen tavoitetta. (THL; LsL 2007/417, § 30.)

Sijaishuollon päättymisen jälkeen, on lastensuojelun velvollisuus järjestää lapselle tai nuorelle jälkihuolto. Jälkihuolto on kokonaisvaltaista tukea, jonka tarkoituksena on tukea lapsen kotiutumista sijaishuollosta tai auttaa aikuistuvaa nuorta itsenäistymisessä eli saavuttamaan riittävät valmiudet itsenäiseen elämään. Kun lapsi on otettu huostaan ja otettu pois hänen biologisen perheensä luota hänen suojelemisekseen, lankeaa yhteiskunnalle myös velvollisuus kantaa lapsesta ottamansa vastuu siihen saakka, kunnes lapsen tai nuoren vanhemmat tai läheisverkosto taikka lapsi itse siihen pystyy. Jälkihuollon tukitoimia voivat olla esimerkiksi psykososiaalinen tuki, kuten ohjaus ja neuvonta,

konkreettinen apu asunnon, työpaikan tai koulupaikan hankkimisessa, taloudellinen tuki ja harrastusten tukeminen. (Laaksonen 2004, 263; THL; LsL 2007/417, § 75.)

Lastensuojelutoiminnassa keskeisin ohjaava periaate on lapsen etu. Tämä tarkoittaa sitä, että kaikissa lasta koskevissa lastensuojelutoimenpiteissä on aina ensisijaisesti huomioitava lapsen etu eli se, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut parhaiten lapsen edun turvaavat. Se, miten lapsen etu arvioidaan, on määritelty tarkasti lastensuojelulaissa. Lastensuojelulaki on lastensuojelutoimintaa säätelevä erityislaki, jonka keskeisenä tavoitteena on varmistaa lapsen oikeuksien ja edun huomioon ottaminen. Lastensuojelulaissa veloitetaan arvioimaan lapsen etua muun muassa sen mukaan, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapselle kielellisen ja kulttuurisen taustan huomioimisen (THL; LsL 2007/417, § 4.) ja tämä lainkohta on se, joka on huomionarvoinen oman tutkielmani kannalta.

3.2 KIELELLISET OIKEUDET LASTENSUOJELUSSA

Perustuslakiin pohjautuvat ihmisten yhdenvertaisuus ja tasa-arvoinen kohtelu ovat lastensuojelussa keskeisiä arvoja. Perustuslaissa mainitaan erikseen, että lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, mikä tarkoittaa sitä, että lapsella on samat oikeudet kuin aikuisella, ellei niitä ole johonkin lakiin perustuvasta syystä rajoitettu. Perustuslaissa todetaan myös, ettei ketään saa ilman hyväksyttävää syytä asettaa eri asemaan muun muassa iän, alkuperän tai kielen perusteella. (Suomen perustuslaki 1999/731 §, 6; THL.) Kielelliset oikeudet ovat merkittävä osa ihmisen perusoikeuksia (Oikeusministeriö 2019, 2). Kuten aikaisemmassa luvussa todettiin, on jokaisella ihmisellä valtion tai kaksikielisen kunnan virastoissa asioidessaan oikeus asioida ja saada palvelua omalla kielellään, joko suomeksi tai ruotsiksi. Tämä velvoite koskee myös lastensuojeluviranomaisia, sosiaalityöntekijöitä, joiden vastuulla on turvata asiakkaiden, sekä vanhempien että lasten, oikeuksien toteutuminen lastensuojelussa (Oikeusministeriö 2020; Kielilaki 2003/423 § 10; Lukkarinen 2001, 3.) Viranomaisasioinnissa on tärkeää, että asiat tulevat hoidettua oikein ja ymmärrettävästi, varsinkin lastensuojelukysymyksissä (Moilanen 2021, 22). Julkisen vallan vastuulla on erityisesti turvata erityisen haavoittuvassa asemassa olevien lasten asema ja oikeudet (THL).

Kielellisen taustan huomioiminen on erityisen tärkeää silloin, kun lapsi otetaan huostaan ja sijoitetaan hänelle vieraaseen ympäristöön. Rätty (2019) kirjoittaa, että lapsen kielellisen ja kulttuurisen taustan huomioiminen tarkoittaa sitä, että lapsen kielelliset oikeudet on turvattava ja lisäksi lapsen kulttuuriset tavat on huomioitava lapsen sijaishuoltopaikkaa valittaessa, sijaishuoltoa järjestettäessä, rajoitustoimenpiteitä toteutettaessa ja tehdessä lapsen koulunkäyntiin liittyviä ja muita hänen tosiasiallista hoitoaan ja huolenpitoaan koskevia ratkaisuja. (Rätty 2019, 18.) Rätty (2019) toteaa myös, että lapsen ja hänen hoidostaan vastaavien välisellä yhteisellä kielellä on oleellinen merkitys sekä lapsen hoidon jatkuvuuden että hoidon onnistumisen kannalta. (Rätty 2019, 486.) Lapsen äidinkieli toimii hänen tunne- ja ajattelukielenään (Rätty 2019, 486; Opetushallitus, 2016). Lapselta voi osittain jäädä puuttumaan välineet käsitteelliseen ajatteluun sekä tunteiden ilmaisuun, jos hän ei voi käyttää äidinkieltään (Rätty 2019, 486).

Sen lisäksi, että lastensuojelulaissa veloitetaan lapsen etua arvioitaessa kiinnittämään huomiota siihen, kuinka sijaishuollossa lapsen kielellinen, kulttuurinen ja uskonnollinen tausta huomioidaan asioiden käsittelyssä, velvoittaa laki kiinnittämään huomiota myös siihen, miten lapsen läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet voidaan turvata. (LsL 2007/417, § 4 & § 50; Rätty 2019; THL). Lastensuojelun sosiaalityöntekijällä on vastuu ja velvollisuus pitää yllä lapsen ja hänen läheistensä yhteydenpitoa sekä tukea lapsen taustan mukaista kielellistä, kulttuurista ja uskonnollista kehitystä. Lapsen ja vanhempien välinen yhteydenpito ei kuitenkaan onnistu, mikäli heillä ei ole yhteistä kieltä. Lastensuojelulla on velvollisuus toimia aktiivisesti lapsen kielellisen ja kulttuurisen taustan tukemisessa. Rätty (2019) kirjoittaa, että jos esimerkiksi ruotsinkielinen lapsi on otettu huostaan, tulisi hänet pyrkiä sijoittamaan sellaiseen sijaishuoltopaikkaan, jossa hän saa käyttää omaa äidinkieltään, tulla aina ymmärretyksi omalla kielellään ja saada tarvitsemansa hoidon ja tuen äidinkielellään. Jos ruotsinkielistä sijaishuoltoa ei ole saatavissa, myös lapsen etua koskevat muut vaatimukset huomioon ottaen, lapsi tulisi sijoittaa sellaiseen sijaishuoltopaikkaan, jossa lapsen äidinkielen käyttö voidaan mahdollisimman laajasti turvata. (Rätty 2019, 487.)

Lapsen oikeudella omaan äidinkieleensä ja kulttuuriinsa on vahva yhteys lapsen oikeuteen pitää yhteyttä omiin vanhempiinsa ja läheisiinsä. Lapsen tosiasiallinen vieraantuminen omasta kulttuuristaan voi olla vahingollista lapselle. (Rätty 2019, 488.) Kulttuuri-

nen identiteetti on oleellinen osa yksilön henkilökohtaisen identiteetin muodostumista. Yksilöltä, jolla on jäsentymätön tai refleктоimaton kulttuurinen identiteetti, puuttuu yksi tärkeimmistä ainesosista terveen, henkilökohtaisen identiteetin muodostamiseksi. (Banks 2016, 28.) Identiteetin muodostumiseen vaikuttavat niin kieli, kulttuuri kuin sosiaaliseen ympäristöön samaistuminen (Bucholtz & Hall 2005). Äidinkielen oppiminen ja säilyttäminen ovat tärkeitä lapsen identiteetin muodostumisen ja kehittymisen kannalta, varsinkin pienen lapsen ollessa kyseessä (Räty 2019, 488).

4 TUTKIMUSASETELMA

4.1 TUTKIMUSTEHTÄVÄN JA -KYSYMYSTEN MÄÄRITTELY

Tarkastelen tutkielmassani Länsi-Suomen kaksikielisten kuntien lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kokemuksia kielikysymykseen liittyen. Tavoitteenani on saada selville, toteutuvatko lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden mielestä ruotsinkielisten asiakkaiden kielelliset oikeudet.

Tutkimuskysymykseni ovat muotoutuneet tutkimusprosessin aikana yhdessä teorian ja aineiston kanssa. Tutkimuskysymykseni ovat:

- 1) Miten sosiaalityöntekijät merkityksellistävät ruotsinkielisten asiakkaiden kielellisten oikeuksien toteutumista lastensuojelussa?
- 2) Mitä merkityksiä sosiaalityöntekijät antavat kielelle asiakastyössään?

4.2 SOSIAALINEN KONSTRUKTIONISMI

Tutkielmassani ja tutkimuskysymyksissäni kieli ja sen merkityksellisyys näyttelevät merkittävää osaa. Lähestyn tutkielmassani kielen merkitystä sosiaalisen konstruktio-
nismien viitekehyksestä käsin. Sosiaalinen konstruktio-
nismi on tutkimuksellinen viiteke-
hyys, ”jonka mukaan sosiaalinen todellisuutemme rakentuu sosiaalisessa ja kielellisessä vuorovaikutuksessa”. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006a.) Burr (2015) kirjoittaa, että suurin osa siitä kokemuksesta, mikä meidät ihmisinä määrittää, on sosiaalisesti rakentunutta ja kieli on tämän rakennusprosessin ydin. Kielellä ja sen käytöllä, joka ei tarkoita pelkästään maailman kuvaamista sanoin, rakennamme maailmaamme sellaiseksi kuin sen miellämme, minkä lisäksi kielenkäytöllä on todellisia seurauksia. (Burr 2015, 52.) Kieli jäsentää maailmaa. Ilman kielellistä merkityksellistämistä todellisuus koettaisiin luultavasti vain yhdenmukaiseksi jatkumoksi. Todellisuus ei toisin sanoen jakaudu itsessään ja itsestään merkityksellisiin osiin, vaan se jaetaan niiksi vasta inhi-
millisissä merkityksellistämiskäytännöissä. (Lehtonen 1996, 30-31.) Sosiaalisen kon-

struktioismin mukaan kieli ymmärretään suhteelliseksi, käyttäjistään riippuvaiseksi, tilannesidonnaiseksi, seurauksia tuottavaksi ja sosiaalisen elämämme kannalta merkitykselliseksi tekijäksi (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006a).

Sosiaalisen konstruktionismin lähtökohtana ei siis ole yksilö tai ulkoinen maailma, vaan kieli. Toisena perustavana lähtökohtana sosiaalisessa konstruktionismissa on kiinnostus ihmisten välisiin suhteisiin. Sosiaalisen konstruktionismin mukaan todellisuus on siis aina ihmisten välisessä kanssakäymisessä tuotettu sosiaalinen konstruktio, jossa kielellä on keskeinen merkitys. Sosiaalinen todellisuus rakentuu arjen vuorovaikutuksessa. (Löytönen 2017; Jokinen ym. 1993.)

Kielenkäyttö on siis keskeinen osa sosiaalista toimintaa (Günther 2015, 7). Kieli on keskeinen osa vuorovaikutusta ja keskeisessä asemassa kaikessa ihmisten välisessä toiminnassa. Sosiaalisessa konstruktionismissa puheen ja kielenkäytön merkityksiä tarkastellaan ihmisten keskinäisessä vuorovaikutuksessa tuotettuina. (Jokinen ym. 1993; Latour 2006.) Sosiaalityössä vuorovaikutus tulee keskeisesti esiin, koska se on sosiaalityön työskentelyote tai työtapana ja työskentelyn kohde (Niemelä 2016, 97). Kirsi Juhilan (2006) mukaan sosiaalityö on vuorovaikutustyötä, jonka ydin on työntekijöiden ja asiakkaiden kohtaamisissa. Sosiaalityön sisältö määrittyy sen mukaan, miten sosiaalityöntekijät ja asiakkaat kohtaavat toisensa ja millaisiksi heidän suhteensa ja roolinsa suhteessa toisiinsa nähdessä vuorovaikutuskohtaamisissa muodostuvat. (Juhila 2006, 11.)

Lastensuojelutyössä ammattilaiset ja asiakkaat ovat vuorovaikutuksessa keskenään (Jokinen ym. 1993; Latour 2006). Tässä tutkielmassa olen kiinnostunut siitä, millaisen merkityksen lastensuojelun sosiaalityöntekijät antavat kielelle työssään. Itse ymmärrän asian niin, että vuorovaikutustilanteissa sekä sosiaalityöntekijät että asiakkaat paitsi käyttävät kieltä itse tiedon tuottamisen välineenä, myös luovat merkityksiä kielenkäytöllään, kuten sanavalinnoillaan ja ilmauksillaan, ja rakentavat siten todellisuutta kielen avulla. Näen kielen merkityksen hyvin keskeisenä sosiaalityöntekijän työvälineenä, kuten myös merkittävänä vaikuttimena sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välisessä suhteessa ja vuorovaikutuksessa. Nämä ovat myös niitä asioita, joihin olen omassa tutkielmassani halunnut erityisesti keskittyä.

4.3 TUTKIMUSMENETELMÄ

Valitsin tutkimukseeni laadullisen tutkimusmenetelmän, koska minua kiinnostaa kuulla sosiaalityöntekijöiden kokemuksia ja ajatuksia aiheeseeni liittyen. Laadullisen tutkimuksen pyrkimyksenä on tavallisesti tavoittaa tutkittavien näkökulma eli heidän näkemysensä tutkittavana olevasta ilmiöstä (Kiviniemi 2001, 68). Aineiston avulla kuvataan ”tutkittavaa ilmiötä ja analyysin tarkoituksena on luoda sanallinen ja selkeä kuva tutkittavasta ilmiöstä” (Tuomi & Sarajärvi 2018, 91). Olenkin erityisen kiinnostunut juuri lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden näkemyksistä johtuen omista kokemuksistani kaksikielisen lastensuojelun sosiaalityöntekijänä.

4.3.1 Aineisto ja sen keruu

Suoritin tutkielmani aineistonkeruun haastattelemalla teemahaastattelun keinoin kuutta lastensuojelun sosiaalityöntekijää kahdesta länsisuomalaisesta kaksikielisestä kunnasta. Laadulliset haastatteluni eivät edusta mielestäni täysin mitään tiettyä haastattelutyylä. Haastatteluni toteutus on kuitenkin lähimpänä puolistrukturoitua teemahaastattelua (ks. liite 1). Valitsin tämän haastattelutyylin, sillä halusin rajata haastattelutilannetta niin, että haastattelussa käsitellään juuri niitä asioita, joista minä olin kiinnostunut. Puolistrukturoitu tarkoittaa sitä, että kysymykset laaditaan ennakkoon ja esitetään enemmän tai vähemmän samassa muodossa, mutta vastaamisen tapa on vapaa (Hyvärinen ym. 2021). Haastatteluni eivät edenneet kuitenkaan yksityiskohtaisten ja tarkkojen kysymysten kautta, vaan suunnittelin ennalta tietyt teemat, joiden ympärillä keskustelua käytiin ja joiden pohjalta esitin kysymykset. Jaoin haastattelurunkoni 5 pääteemaan, jotka olivat: 1) aloitus/perustiedot, 2) kielelliset oikeudet, 3) palvelut ja tuki, 4) kielen merkitys sekä 5) kehitys-/ratkaisuehdotukset. Näihin teemoihin liittyen tein pääkysymyksiä ja ajatuksenani oli esittää lisäksi haastattelujen pohjalta heränneitä lisäkysymyksiä (ks. liite 1). Tämän vuoksi yksikään haastattelu ei edennyt täysin samalla kaavalla ja samoilla kysymyksillä. Yksikään haastattelu ei edennyt myöskään täysin suunnittelemani haastattelurungon mukaisesti; joitakin kysymyksiä jätin kysymättä ja joitakin tarkenta-

via lisäkysymyksiä esitin vain osalle haastateltavista. Pääpiirteissään kaikki haastattelut noudattivat kuitenkin haastattelurunkoa ja haastattelut etenivät pääteemojen mukaisesti.

Tilanteena teemahaastattelu oli yleisesti ottaen hyvin keskustelunomainen ja mielestäni haastatteluissa vallitsi suhteellisen rento tunnelma. Tarkoitukseni oli keskustella teemoista varsin vapaasti ja antaa haastateltaville tilaisuus kertoa omista kokemuksistaan. Pyrin erityisesti huomioimaan heidän tulkintansa ja merkityksenantonsa. (ks. Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006c.) Hirsjärven ja Hurmeen (2015, 48) mukaan teemahaastattelussa korostetaan haastateltavan tulkintoja asioista, sekä heidän asioilleen antamia merkityksiä ja myös sitä, miten nämä merkitykset syntyvät. Toisaalta pyrin rajaamaan keskustelua ja ohjaamaan kysymyksilläni haastattelua niin, ettei keskustelu ajautunut liiaksi sivuraiteille.

Haastattelut toteutettiin etäyhteydellä Zoom-ohjelmiston avulla. Tämä toi oman jännityksensä haastattelujen toteutukseen, sillä tilanteissa ei vältytty teknisiltä ongelmilta. Myös yhteyden kanssa oli jonkin verran haasteita. Etäyhteydellä toteutettu haastattelu oli kuitenkin maailmanlaajuisesti vallitsevan koronavirustilanteen vuoksi perusteltua, kaikkien osapuolten hyvinvoinnin ja turvallisuuden vuoksi. Omalta osaltani kuitenkin perinteinen kasvokkain tapahtuva haastattelu olisi ollut mieluisin ja luontevin vaihtoehto. Etäyhteydellä toteutettu haastattelu toi itselleni jonkin verran kiireen tuntua haastatteluun ja vähensi mielestäni tilanteen keskustelevaisuutta. Uskoakseni keskustelevaisuuden puutteeseen vaikutti myös se seikka, että haastattelut pidettiin työpäivän aikana ja haastateltavat osallistuivat haastatteluihin muiden töittensä lomassa. Tämän vuoksi osalle haastatteluista oli kalenteroitu aikaa esimerkiksi puolesta tunnista tuntiin, mikä loi oman paineensa haastattelun suorittamiselle, ja toi myös kiireen tuntua tilanteeseen. Kaiken kaikkiaan haastatteluista jäi päällimmäiseksi kuitenkin mieleeni mukava tunnelma ja sujuvat keskustelut.

Haastattelujeni jälkeen muutin haastatteluaineiston tekstimuotoon (litteraatioiksi) aineiston analysointia varten. Haastattelujen toteutus teemahaastattelun muodossa mahdollisti sen, että pystyin lähtemään analysoimaan aineistoani suhteellisen helposti myös teemoittain, mikä on yksi teemahaastattelun eduista (ks. Hyvärinen ym. 2021). Aineis-

toni analyysin olen toteuttanut sisällönanalyysin avulla, mistä kerron lisää seuraavassa osiossa.

4.3.2 Sisällönanalyysi

Sisällönanalyysi nähdään perusanalyysimenetelmäksi. Sisällönanalyysiä pidetään sekä yksittäisenä tutkimusmetodina että löyhänä teoreettisena kehyksenä, johon voidaan liittää erilaisia analyysikonaisuuksia. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 78.) Sovelsin sisällönanalyysiä haastatteluaineiston analyysissä. Sen avulla pyrin järjestämään aineiston tiiviiseen ja selkeään muotoon kadottamatta sen sisältämää informaatiota (ks. Tuomi & Sarajärvi 2018, 91).

Sisällönanalyysin tavoite on luoda sanallinen ja selkeä kuvaus ilmiöstä, jota tutkitaan ja aineisto tarjoaa näkymän tähän ilmiöön (Tuomi & Sarajärvi 2018, 78). Omassa tutkielmassani tarkoituksena oli kuvata sosiaalityöntekijöiden antamia merkityksiä asiakkaiden kielellisille oikeuksille ja kielenkäytölle asiakaskohtaamisissa. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kanssa tekemiäni haastattelujen jälkeen muutin kaiken haastatteluaineiston tekstimuotoon aineiston analysointia varten. Kun aineiston on muuttanut tekstimuotoon, voi sisällönanalyysin avulla tarkastella aineistoa eritellen, yhtäläisyyksiä ja eroja etsien sekä tiivistäen (ks. Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006b). Sisällönanalyysi on hyvin lähellä teemoittelua ja siinä keskitytään siihen, mistä asioista, teemoista, aineisto kertoo: mistä haastateltavat puhuvat (Vuori 2021). Teemoittelulla tarkoitetaan sitä, että aineistosta paikannetaan tutkimuskysymysten kannalta olennaiset aiheet eli teemat (Eskola & Suoranta 1998). Teemoittelua ja sisällönanalyysiä käytetään usein vaihtoehtoisina nimityksinä toisilleen.

Aloitin haastatteluaineiston analyysin lukemalla haastattelulitteraatioita useaan otteeseen läpi saadakseni yleisen kuvan aineistosta ja siitä, millaisia teemoja ja sisältöjä aineistosta nousi esille. Analyysin lähtökohdaksi muodostui huomio sosiaalityöntekijöiden haastatteluista esiin nousevista yhteneväisistä kokemuksista. Huomioni jälkeen syvensin analyysiani tutkimuskysymysteni ohjaamana. Aloin tehdä merkintöjä haastattelulitteraatioihin käyttäen aluksi lyijykynää. Aineistosta etsin kohtia, esimerkiksi toistu-

via sanoja ja sisältöjä, jotka liittyivät jollakin tavalla omien tutkimuskysymysten aiheisiin. Kokosin näin muodostuneet huomiot yhteen. Tämän jälkeen hahmottelin ja jäsentelin muodostuneista huomioista erilliselle paperille erilaisia alateemoja, joita erotin tekstistä alleviivaten ne eri puuväreillä. Alateemoja muodostui lopulta viisi ja ne olivat: 1) perusoikeuksien arvostus (sininen), 2) perusoikeuksien vähättely (punainen), 3) kielen merkitys vuorovaikutusvälineenä (vihreä), 4) kieli eriarvoistajana (oranssi), 5) kieli osallistajana (keltainen). Päätin käyttää eriarvoisuus ja osallisuus -teemoissa toisiaan lähellä olevia värejä, koska usein nämä teemat menivät hyvin limittäin ja liittyivät keskeisesti toisiinsa. Tämän jälkeen aloin hahmotella ja jäsentää alateemoista isompia kokonaisuuksia ja liittää niitä yhteen yläteemojen alle. Yläteemat jäsentäsin ja tiivistin kahden pääteeman alle. Ne olivat: 1) kielellisten oikeuksien merkityksellistäminen ja 2) kielen merkitys asiakastyössä. Näiden pääteemojen kautta avaan tutkielmani tulokset.

4.4 EETTISET NÄKÖKULMAT

Tutkimuksen tekoon liittyy useita eettisiä kysymyksiä ja ongelmakohtia, joita olen yrittänyt huomioida mahdollisimman hyvin kaikissa tutkielmani eri työvaiheissa ja koko tutkimusprosessin ajan olen pyrkinyt noudattamaan hyvää tutkimuskäytäntöä. Eettisesti tarkasteltavia asioita liittyi jo tutkimusluvan saamiseen sekä tutkimusaineiston keräämiseen. Tutkimusluvan olen hakenut niiltä kunnilta, joiden sosiaalityöntekijöitä olen haastatellut. Olen pyytänyt luvan haastatteluihin ja haastatteluaineiston käyttöön myös jokaiselta haastatteluihin osallistuneelta sosiaalityöntekijältä erikseen. Olen pyrkinyt informoimaan tutkittavana olleita sosiaalityöntekijöitä riittävästi tiedottamalla sekä haastateltavien organisaatiolle että haastateltaville itselleen tutkielmasta ja sen tarkoituksista selkeästi ja avoimesti. (ks. liite 2; ks. myös esim. Tietoarkisto. 2020.)

Hyvien eettisten käytäntöjen mukaisesti olen käsitellyt tutkittavien kertomia asioita luottamuksellisesti ja kohdellut tutkittavia henkilöitä niin, ettei tutkimuksesta aiheudu heille haittaa. Tämän vuoksi on tärkeää, etteivät tutkittavat ole tunnistettavissa tutkielmani perusteella. Itse en tutkielmani teon aikana ole missään vaiheessa kerännyt tai tallentanut henkilötietoja. Olen poistanut aineistosta kaikki haastateltujen henkilöllisyy-

teen tai tunnistettavuuteen viittaavat tiedot, kuten nimet, paikkakunnat ja organisaatiot. Aineistoni olen säilyttänyt sähköisessä muodossa USB-tikulle tallennettuna ja salasanoin suojattuna, sillä aineiston dokumentaatio sekä säilytys tulee tehdä huolellisesti ja tietoturvallisesti. Aineistoni analyysivaiheessa olen tulostanut litteroinnit merkintöjen tekemistä varten, mutta tulos- ja johtopäätösosioiden kirjoittamisen jälkeen olen hävittänyt tulosteet. Lisäksi tutkielmani tulos- ja johtopäätösosion valmistuttua olen hävittänyt sähköisen aineistoni tuhoamalla käyttämäni USB-tikun. (ks. esim. Tietoarkisto. 2020.)

Tutkimustulosten analysointiin ja raportointiin liittyy myös eettisiä kysymyksiä, joita olen pyrkinyt tarkastelemaan mahdollisimman monipuolisesti. Olen kokenut tärkeäksi raportoida tutkimusprosessin etenemisen avoimesti ja rehellisesti, kuten myös saadut tutkimustulokset. Erityistä huomiota olen tutkielman suorittajana pyrkinyt kiinnittämään siihen, kuinka objektiivisesti suhtaudun aiheeseeni eli kuinka puolueettomasti ja omista näkemyksistäni riippumatta suhtaudun haastateltaviini ja heidän kokemuksiinsa. Tuomi ja Sarajärvi (2018) toteavat, että perinteisessä laadullisessa tutkimuksessa tiedonantajan kertomus suodattuu väistämättä tutkijan oman kehyksen läpi, sillä tutkija on tutkimusasetelman luoja ja tulkitsija. Siihen, mitä tutkija kuulee ja havainnoi, vaikuttavat esimerkiksi tutkijan sukupuoli, ikä, uskonto, virka-asema tai muut vastaavat seikat. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 119.)

Oma roolini

Olen tietoisesti pyrkinyt pohtimaan omaa vaikutustani suhteessa tutkielmaani, siihen kuinka minun läsnäoloni ja käyttäytymiseni tai esittämäni kysymykset mahdollisesti vaikuttavat haastateltaviin, tai kuinka minun omat kokemukseni vaikuttavat heidän kokemuksiensa analysointiin ja tulosten tulkintaan ja raportointiin. Olen yrittänyt pysytellä ulkopuolisena, unohtaa oman roolini ja omat kokemukseni kaksikielisen lastensuojelun sosiaalityöntekijänä, mutta toisaalta pyrkinyt ymmärtämään myös sen, että en pysty niitä täysin pyyhkimään pois, vaan ne väistämättä ovat minuun vaikuttavia asioita ja siten mahdollisesti tutkielmani rakentumista ohjaavia taustatekijöitä.

Yleistettävyys

Usein tutkimuksenteon yhteydessä puhutaan tulosten yleistettävydestä. Aineistoni otanta on suhteellisen pieni, mutta kiinnostukseni kohdistuikin yksittäisten sosiaalityöntekijöiden kokemuksiin aiheeseeni liittyen. Ajattelen kuitenkin, että kysymys tulosten yleistettävydestä ei ole oman tutkielmani kannalta oleellinen. Tutkielmani käsittelee ilmiötä, joka on näkyvä tässä ajassa ja yhteiskunnallisessa kontekstissa, tämänhetkisessä kaksikielisen lastensuojelun tilanteessa.

Olen kiinnostunut kielelle annetuista merkityksistä ja merkityksenantojen yhteydestä asiakkaiden kielellisten oikeuksien toteutumiseen. Olen tutkielmassani pyrkinyt tekemään tätä ilmiötä näkyväksi ja ymmärrettäväksi ja löytämään selityksiä ilmiön esiintyvyydelle. Vaikka olen tutkinut yksittäisten sosiaalityöntekijöiden subjektiivisia kokemuksia, olen havainnut kokemuksissa yhteneväisyyksiä ja yhdistänyt löytämiäni havaintoja toisiinsa. Tutkielmani johtopäätökset eivät siis ole tilastollisesti yleistettävissä koskemaan koko länsisuomalaista lastensuojelua, mutta ajattelen niiden antavan osviittaa kaksikielisten kuntien ruotsinkielisestä palvelutarjonnasta ja kaksikieliseen lastensuojeluun liittyvistä kielellisistä kysymyksistä, ja siten olevan myös yleistettävissä.

5 TULOKSET

5.1. Kielellisten oikeuksien toteutumisen merkityksellistäminen

Lastensuojelun sosiaalityöntekijät pitävät kielellisten oikeuksien toteutumista erittäin tärkeänä ja merkityksellisenä asiana. Kielellisten oikeuksien toteutuminen nähdään sosiaalityöntekijöiden keskuudessa asiakkaan perusoikeutena, sekä yleisenä perustuslaillisenä oikeutena että yksilötason oikeutena. Sosiaalityöntekijät korostavat ruotsin kielen asemaa Suomen toisena virallisena kielenä ja siten asiakkaan oikeutta saada palvelua ruotsiksi. Tämän oikeuden lisäksi sosiaalityöntekijät korostavat puheissaan kielen merkitystä yksilölle ja yksilön oikeutta omaan kieleensä. Kielen merkityksen korostumisesta huolimatta sosiaalityöntekijöiden puheissa nousee kuitenkin esille myös jonkin verran kielellisten oikeuksien toteutumisen vähättelyä ja kielteistä asennetta ruotsin kieltä ja ruotsinkielisten asiakkaiden kielellisten oikeuksien toteutumista kohtaan. Tämä tulee näkyväksi esimerkiksi negatiivisessa asennoitumisessa ruotsinkielisiä asiakkaita, ruotsinkielisten kielellisiä oikeuksia ja ruotsin kielen käyttöä kohtaan.

Perusoikeuden arvostus

Asiakkaiden kielellisten oikeuksien toteutuminen nähdään sosiaalityöntekijöiden keskuudessa osana ihmisen perusoikeuksia. Sosiaalityöntekijöiden puheissa nousee esille arvostus kielellisiä oikeuksia ja niiden toteutumista kohtaan sekä korostuu perusoikeuksien toteutumisen merkityksellisyys. Kielellisten oikeuksien kuuluminen ihmisen perusoikeuksiin nähdään sosiaalityöntekijöiden keskuudessa itsestäänselvyytenä, jota ei sellaisenaan kyseenalaisteta. Sosiaalityöntekijät perustelevat kielellisten oikeuksien toteutumisen tärkeyttä sekä yleisestä perustuslaillisesta oikeudesta käsin että yksilön näkökulmasta käsin, sillä heidän puheissaan korostuu asiakkaan oikeus ilmaista itseään omalla äidinkielellään. Oikeudellinen näkökulma on havaittavissa seuraavista:

”No tietysti jos ajatellaan Suomessa niin meillä on viralliset kielet, joilla on oikeus saada palvelua, suomi ja ruotsi valtakunnallisesti.”

”Mä lähtisin siitä perustuslaillisesta oikeudesta siihen että palvelut saa suomeksi tai ruotsiksi halutessaan ja se niin kuin pitäisi pädetä ihan siis käydään sitten verovirastossa tai missä tahansa.”

”No onhan se perusoikeus, että pitäisi saada tässä maassa niin kuin palvelua sillä omalla kielellä.”

Otteissa sosiaalityöntekijät korostavat ruotsin kielen asemaa Suomen toisena virallisena kielenä ja sen myötä ruotsinkielisten asiakkaiden perustuslaillista oikeutta asioida ja saada palvelua omalla äidinkielellään viranomaisessa asioidessaan. He tuovat esille myös näkemyksen, jonka mukaan ruotsin kieli on virallisesti samassa asemassa suomen kielen kanssa sekä ajatuksen asiakkaiden yhdenvertaisuudesta palveluiden saannissa näillä molemmilla kielillä, mikä on toisaalta myös asiakkaiden perustuslaillinen oikeus.

Sen lisäksi, että kielellisten oikeuksien toteutuminen nähdään asiakkaan perustuslaillisenä oikeutena, korostuu sosiaalityöntekijöiden puheissa kielellisten oikeuksien toteutumisen tärkeys yksilötasolla ja asiakkaan oikeus itsensä ja tunteidensa ilmaisuun omalla äidinkielellään. Oman kielen käytön mahdollisuus nähdään nimenomaan asiakkaan oikeutena, jonka toteutuminen koetaan tärkeänä. Nämä perustelut tulevat ilmi seuraavista otteista:

”No onhan se perusoikeus että pitäisi saada tässä maassa palvelua sillä omalla kielellään ja saada ilmaistua itseään ja tunteitaan ja näin niin sillä omalla kielellään...”

”Mä ajattelen että meidän asiakkailta on niin kuin oikeus saada ilmaista itseään sillä omalla äidinkielellään, nämä on vaikeita asioita joka tapauksessa puhua, ymmärtää, käsitellä, niin sitten heidän pitää saada käyttää sitten omaa äidinkieltä siinä asioidessa.”

”Ruotsin kielen asema on tietysti Suomessa juridisesti määritelty, silloin mä ajattelen että se liittyy ihan oikeuteen että sillä on niin kuin oikeudellinen perusta, mutta että sitten mä ajattelen että sillä on myös semmoinen tunne, että se on myös tunneasia. Että se tuntuu tärkeältä että tuota kun puhutaan kuitenkin, työ mitä me tehdään on väistämättä aina tosi sensitiivistä ja ne asiat liittyy hirveän henkilökohtaisiin ja kipeisiin asioihin niin mä ajattelen että siinä korostuu se semmoinen niin kuin tunnemerkitys sille äidinkielle.”

Kielenkäytön osalta sosiaalityöntekijät korostavat etenkin äidinkielen emotionaalista merkitystä asiakkaalle. Sillä he myös perustelevat asiakkaan oikeutta saada asioida, puhua ja tulla kuulluksi, itselleen merkityksellisellä kielellä. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden näkemyksistä on selkeästi havaittavissa sosiaalityön arvomaailma ja siihen kuuluvien ihmisoikeuksien toteutumisen tärkeys ja merkityksellisyys. Kielelliset oikeudet nähdään ilmeisenä osana perusoikeuksia, minkä vuoksi niiden toteutumiselle annetaan suuri merkitys. Perusoikeuksien arvostus on toistuvasti kuultavissa sosiaalityöntekijöiden perusteluista, kuten myös oikeudellisen näkökulman korostaminen kielellisten oikeuksien toteutumisen perusteena. Yhtä lailla tärkeänä sosiaalityöntekijät pitävät kuitenkin asiakkaan yksilöllistä oikeutta oman äidinkielensä käyttöön ja itsensä ilmaisuun omalla äidinkielellään. Äidinkielen emotionaalinen merkitys asiakkaan tunne- ja ilmaisukeinona nähdään sosiaalityöntekijöiden keskuudessa tärkeänä asiakkaan perustavanlaatuisena oikeutena.

Perusoikeuden vähättely

Vaikka kielelliset oikeudet nähdään lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden keskuudessa osana perusoikeuksia ja niiden toteutumista pidetään sellaisenaan merkityksellisenä, on sosiaalityöntekijöiden näkemyksissä havaittavissa jonkin verran vähättelyä ruotsinkielisten asiakkaiden kielellisten oikeuksien toteutumisen merkitystä kohtaan. Sosiaalityöntekijät tunnistavat kielellisten oikeuksien toteutumisen merkityksen, mutta siitä huolimatta ruotsinkielisten asiakkaiden kielelliset oikeudet eivät läheskään aina käytännön työssä toteudu. Sosiaalityöntekijät eivät myöskään anna kielellisten oikeuksien to-

teutumiselle joka tilanteessa yhtä suurta merkitystä. Tämä näkyy yleisessä asenneilmapiirissä, palveluntarjonnassa, dokumentoinnissa, sekä tulkkaus- ja käännöspalveluiden hyödyntämisessä.

Sosiaalityöntekijöiden kertomuksissa on havaittavissa negatiivista asenneilmapiiriä ruotsinkielisten asiakkaiden kielellisten oikeuksien toteutumista kohtaan. Alla olevissa otteissa tulee esille sosiaalityöntekijöiden havaintoja negatiivisesta asennoitumisesta:

”Ehkä mä olen hämmästynyt siitä että tuota niin ettei ihmiset tai työntekijät halua tai osaa puhua sitä ruotsia.”

”Mä ajattelen että siinä on jonkun verran sitä ajatusta että ruotsia puhuvat asiakkaat vaan haluavat olla vaikeita eikä halua puhua suomea eli vaikka oli haasteita sitten siinä että tai niin kuin että nimenomaan se nähtiin aina niin että se on epämukavaa sille sosiaalityöntekijälle tai kelle ikinä että hän joutuu puhumaan ruotsia mutta sitä ei niin kuin käännetty ollenkaan niin päin että se on asiakkaalle epämukavaa että hän joutuu puhua suomea... mun mielestä se on niin kuin semmoinen ongelma että tavallaan ihminen ehkä saa vähän hankalan ihmisen leiman kun se vaatii ja jankkaa sitä että mä haluan puhua ruotsia”

”Ja sitten siinä on juuri tämä välinpitämättömyysasenne kun en mä tiedä ei ne ihmiset [työpaikalla] jotenkin niin kuin tavallaan ole välinpitämättömiä mutta ne ei vaan tajua sitä että kun ne ihmiset puhuvat ruotsia paremmin kun suomea, niin he ei vaan niin kuin tajua sitä perustuslaillista oikeutta.”

Otteissa sosiaalityöntekijät kertovat ympärillään havaitsemastaan negatiivisesta asenneilmapiiristä ruotsin kieltä kohtaan ja niitä asiakkaita kohtaan, jotka ovat palvelua ruotsin kielellä vaatineet. Ruotsin kielen käyttö koetaan sosiaalityöntekijöiden keskuudessa vaikeana ja hankalana asiana sekä sosiaalityöntekijöitä kuormittavana tekijänä. Osa sosiaalityöntekijöistä tuotti jonkin verran myös itse negatiivissävyitteistä puhetta ruotsinkielisten asiakkaiden kielellisiä oikeuksia kohtaan. Tällaista vähättelevää asennetta ruotsinkielisyyttä ja ruotsinkielisten kielellisiä oikeuksia kohtaan on havaittavissa seuraavissa otteissa:

”Monessa vastauksessa mulla oli mielessä joku muun kielinen esimerkki että sillä tavalla jotenkin ajattelen että kysyt niistä kielen merkityksestä ja muista niin mä ajattelen myös muita kuin vaan suomenruotsalaisia ja heillä on niin kuin eri tilanne koska valtaosa suomenruotsalaisista ainakin [kaupunki mainittu] asuvista ymmärtää ja puhuu myös suomea että ei ole niin sitä pakkoa pärjätä niin kuin oikein heikolla kielellä...”

”Mä ajattelen että siinä on ehkä se ongelma että suomenruotsalaiset saattaa odottaa että heitä palvellaan sillä omalla kielellä...”

Otteista käy ilmi osan sosiaalityöntekijöistä kyseenalaistavan ruotsinkielisten asiakkaiden tarpeen saada asioida ruotsin kielellä. Perusteluina he käyttivät oletusta siitä, että suuri osa suomenruotsalaisista tai ruotsinkielisistä Suomessa osaa ja ymmärtää suomea suhteellisen hyvin, minkä vuoksi osa sosiaalityöntekijöistä ei nähnyt oikeutta asioida sosiaalipalveluissa ruotsin kielellä kovinkaan merkityksellisenä. Osa sosiaalityöntekijöistä myös vertasi ruotsinkielisten tilannetta muunkielisten tilanteeseen ja näki ruotsinkielisten kielelliset oikeudet vähemmän merkityksellisinä. Sosiaalityöntekijöiden vastauksissa on huomattavilta osin havaittavissa sen suuntaista asennetta tai oletusta, että suurin osa suomenruotsalaisista ymmärtää suomea hyvin ja pärjää myös suomen kielellä. Tämä asenne näkyy niin palvelun tarjoamisessa kuin dokumentoinnissakin suomeksi ja on havaittavissa esimerkiksi seuraavasta otteesta:

”Mulle on tullut näitä kaksikielisiä perheitä joiden kanssa on aikaisemminkin suomeksi niin silloin en ole aktiivisesti itse asiassa tarjonnut sitä, kyllä mä olen aina kysynyt ensimmäisellä kerralla että käykö että puhutaan suomea että sillä tavalla, mutta en ole aktiivisesti tarjonnut ruotsinkielistä työntekijää.”

”Kyllä mä oon aina kysynyt ensimmäisellä kerralla että käykö että puhutaan suomea että sillä tavalla mutta en ole aktiivisesti tarjonnut ruotsinkielistä työntekijää.”

Kaksikielisten perheiden kohdalla sosiaalityöntekijät kertoivat asioinnin tapahtuvan useimmiten suomen kielellä ja ilman, että he tarjoaisivat asiakkaille kovin aktiivisesti mahdollisuutta palveluun ruotsin kielellä. Seuraavista otteista käy ilmi se, kuinka toi-

saalta dokumentointi ruotsinkielisten asiakkaiden kohdalla tapahtuu suurelta osin myös suomeksi, mutta myös se, että käytännöissä on suurta vaihtelua eri sosiaalityöntekijöiden välillä:

”No mä olen kirjannut sekä että, päätökset mä olen pyrkinyt tekemään ruotsin kielellä mutta mitä mä nyt tiedän näistä perhetyöntekijöistä niin he kirjaa suomeksi.”

”Mä olen pyrkinyt tekemään niin että kyllä mä semmoiset niin kuin päivittäiset kirjaukset olen tehnyt suomeksi kun se on sovittu mutta että sitten esimerkiksi päätökset, joissa on valitusoikeus niin ne mä olen kirjoittanut ruotsiksi ja samoin asiakassuunnitelmat, joihin se työskentely perustuu että ne mä olen sitten laatinut aina sillä omalla äidinkielellä. Kun mä ajattelen että ne on niin kuin merkityksellisempiä asiakirjoja kuin jotkut päivittäiset tekstiviestit tai puhelut tai muut.”

”Mä olen tehnyt kyllä kaiken suomeksi näiden muutamien kanssa.”

Dokumentoinnin osalta sosiaalityöntekijöiden keskuudessa vallitseva näkemys on, että ruotsinkielisten asiakkaiden päätökset sekä muut tärkeät dokumentit pyritään kirjaamaan asiakkaan äidinkielellä. Poikkeavia käytäntöjä löytyy kuitenkin myös, sillä osa sosiaalityöntekijöistä kertoo kirjaavansa kaikki asiakirjat suomeksi, kuten myös päätökset ja asiakassuunnitelmat. Päivittäiskirjaukset suurin osa sosiaalityöntekijöistä kertoo kirjaavansa suomeksi, vaikka he näkevät sen toisaalta ongelmallisena, sillä sosiaalityöntekijät tunnustavat asiakkaan oikeuden saada kirjaukset omalla kielellään. Kielellisten oikeuksien toteutumisen vähättely tulee esille sosiaalityöntekijöiden kertomuksissa myös silloin, kun on kyse tulkkaus- ja käännöspalveluiden hyödyntämisestä. Alla olevista otteista käy ilmi asenteita tulkin tai käännöspalveluiden käyttöä kohtaan:

”No äärimmäinen tilanne on tietenkin että jos on vaikeita asioita että on tulkki, mutta en ole kuullut sellaisesta kyllä, että olisi ruotsinkielistä tulkkiä käytetty.”

”Läheskään kaikki eivät vaivaudu käännättämään niitä päätöksiä ruotsiksi jos on niin kuin jos ei ole todella vahvasti ruotsinkielinen perhe niin eivät he sitä vaivaa näe että he pyytäisi että me käännätettäisiin.”

Sosiaalityöntekijät kertovat mahdollisuuksista käyttää tulkkaus- ja käännöspalveluita työskentelynsä tukena, mutta heidän kertomuksistaan käy kuitenkin ilmi, että juuri ruotsinkielisten asiakkaiden kohdalla ei juurikaan käytetä tulkkeja tai käännetä dokumentteja. Tämä on kuitenkin ristiriidassa siihen, että muunkielisten asiakkaiden kohdalla lähes poikkeuksetta käytetään tulkkaus- ja käännöspalveluja. Se, että tulkkaus- ja käännöspalveluita ei hyödynnetä ruotsinkielisten asiakkaiden kohdalla ilmentää osaltaan yleistä asenneilmapiiriä ruotsinkielisiä asiakkaita kohtaan ja nostaa esiin vallitsevan oletuksen siitä, että ruotsinkieliset pärjäävät suomen kielellä riittävän hyvin.

5.2. Kielen merkitys asiakastyössä

Lastensuojelun sosiaalityöntekijät näkevät kielen merkityksen keskeisenä työssään asiakkaiden kanssa. Sosiaalityö nähdään ennen kaikkea vuorovaikutustyönä, jossa kieli toimii tärkeimpänä työskentelyn välineenä. Kielen kautta kuullaan asiakasta ja saadaan tärkeää tietoa asiakkaan tilanteesta, sen avulla käsitellään asiakkaan asioita ja pyritään aktiivisesti vaikuttamaan asiakkaan tilanteeseen. Kieli toimii työskentelyn perustana. Toisaalta vaikka kielen nähdään toimivan rakentavan ja vaikuttavan työskentelyn mahdollistajana, näkevät sosiaalityöntekijät kielen merkityksen myös osattomuutta ja eriarvoisuutta tuottavana tekijänä. Sosiaalityöntekijöiden puheissa nousee toistuvasti esille pohdintaa siitä, kuinka ilman yhteistä kieltä kommunikointi asiakkaan kanssa jää väistämättä puutteelliseksi eikä tilanteeseen ole välttämättä mahdollista vaikuttaa samalla tavalla kuin suomenkielisten asiakkaiden kohdalla. Eriarvoisuus nousee erityisesti esille myös palveluiden saannin haasteena, sillä sosiaalityöntekijöiden kokemusten mukaan ruotsinkielisiä palveluita on huomattavan heikosti saatavilla, mikä heikentää ruotsinkielisten asiakkaiden asemaa tuntuvasti.

Kieli vuorovaikutusvälineenä

Sosiaalityöntekijöiden puheissa kieli on keskeisessä roolissa asiakkaiden kanssa työskentelyssä. Kielen keskeinen rooli sosiaalityöntekijöiden vuorovaikutusvälineenä asiakkaiden kanssa havainnollistuu seuraavissa otteissa:

”No onhan se isossa [roolissa] kun me tehdään vuorovaikutustyötä ja se kieli on juuri nimenomaan se millä me tehdään töitä että onhan se iso iso asia.”

”On on ihan siis valtavassa, sanoin kuvaamattoman valtavassa roolissa.”

”On se ihan isossa roolissa, koska puhetyötähän tämä on.”

Sosiaalityöntekijöiden näkemyksen mukaan lastensuojelun sosiaalityö on ennen kaikkea vuorovaikutustyötä, joka perustuu asiakkaan kanssa kommunikointiin. Sosiaalityöntekijät näkevät kielen tärkeimpänä työvälineenään asiakkaiden kanssa kommunikoinnissa. Kieli rinnastuu sosiaalityöntekijöiden kertomuksissa lähinnä puheeseen, ei niinkään muihin kommunikaatiokeinoihin. Puhuttu kieli kuvautuu heidän kertomuksissaan kaikkein merkityksellisimpänä osana vuorovaikutustilanteita asiakkaan kanssa. Yhteinen kieli on sosiaalityöntekijöiden puheissa myös toimivan vuorovaikutuksen ydin ja vasta- vuoroisen asiakastyöskentelyn perusta. Tämä tulee esille alla:

”Se niin kuin on tavallaan edellytyksenä siihen hyvälle niin kuin vuorovaikutukselle, dialogisuudelle [...] no onhan se pohja kaikelle siinä tavallaan että kyllähän se meidän työssä niin se dialogisuus tai se vuorovaikutus siinä on se a ja o että tuota kyllä se on hankala tehdä töitä jos se puoli ei tavallaan toimi.”

”Kyllä mä ajattelen, että se kun pitää mennä vaikeisiin asioihin, siellä aika syvällä it- sessä oleviin asioihin niin siinä ei kaivata mitään estettä enää sitten jos sen joutuu itsel- leen vieraalla kielellä puhumaan tai ymmärtämään niin siinä on sitten riittävän vaikeita

asioita muutenkin että saisi sen mahdollisimman sujuvaksi niin sitten siinä olisi hyvä, että saa käyttää omaa kieltä.”

”Jos siinä on tällainen muuri siinä välissä niin se herättää negatiivisia tunteita, jos puhutaan lastensuojelun puolelta vielä, niin siinä on monesti aika herkkien asioiden kanssa tekemisissä ja sitten tavallaan, jos on vielä tällainen kielimuuri siinä välissä niin saattaa mennä ihan sukset ristiin tavallaan jostain mitättömästä asiasta vaan sen takia ettei ole ymmärretty toisiamme.”

Kuten otteista käy ilmi, sosiaalityöntekijät kokevat yhteisen kielen merkityksellisenä niin sosiaalityöntekijöiden oman toiminnan kannalta, kuin myös asiakkaan näkökulmasta. Kieli toimii kerronnan ja tiedon välityksen välineenä niin sosiaalityöntekijälle kuin asiakkaallekin. Vastavuoroinen viestintä ja dialogisuus eivät voi sosiaalityöntekijöiden näkemyksen mukaan onnistua ilman yhteistä kieltä. Vastavuoroisen kommunikoinnin perustana nähdään molemminpuolinen ja yhteinen ymmärrys. Sosiaalityöntekijät näkevät yhteisen kielen ja sen kautta vastavuoroisen dialogisuuden keskeisenä ja merkityksellisenä osana koko asiakassuhteen luomista, mikä kuvastuu alla olevissa otteissa:

”No kyllä mä ajattelen että se [yhteinen kieli] on niin kuin tosi olennaista kun puhutaan tällaisesta suhdeperustaisesta ja suhteessa tapahtuvasta työstä ylipäänsä. Se että onko se asiakkaan äidinkieli niin se olisi tietysti se ideaali varmasti aina tai että se olisi niimolempien äidinkieli niin ne semmoiset kieleen liittyvät nyanssit olisi tarkempia mutta että kyllä se että on edes joku yhteinen kieli niin on tärkeää oli se sitten toisen äidinkieli tai sitten joku kolmas kieli mitä molemmat pystyy puhumaan että pystyisi edes jonkinlaisen niin suoran suhteen luomaan. Että kyllä jos kaikki keskustelu tapahtuu tulkin välityksellä niin se on aika hankalaa ja siitä jää puuttumaan jotain.”

”Niin se suhteen luominen jää väistämättä vajaaksi.”

”Oma tuntemus siinä on jotenkin että tuota että se jää astetta ehkä pinnallisemmaksi se keskustelu.”

Otteista käy ilmi sosiaalityöntekijöiden pitävän kieltä hyvin olennaisena osana työntekijän ja asiakkaan välistä suhdetta. Sosiaalityöntekijöiden mukaan kieli on asiakassuhteen luomisen perusta, jota ilman asiakkaan ja työntekijän välinen suhde ei rakennu kokonaiseksi. Yhteisen kielen puuttuminen voi aiheuttaa suhteen jäämisen vaillinaiseksi ja pinnalliseksi. Sosiaalityöntekijät antavat kielelle keskeisen merkityksen asiakassuhteen kehittämisprosessissa ja eritoten äidinkieli nähdään kaikkein merkityksellisimmässä roolissa tässä tapahtumassa. Siten sosiaalityöntekijät pitävät kielen roolia keskeisenä myös syvällisemmän suhteen rakentumisessa työntekijän ja asiakkaan välille. Keskinäiseen vuorovaikutukseen, suhteen luomiseen ja luottamussuhteen rakentamiseen liittyy sosiaalityöntekijöiden näkemyksen mukaan olennaisena osana myös se, että asiakkaan kanssa pystytään puhumaan tunteista, mikä kuvastuu alla olevista otteista:

”Sitten ehkä jotenkin myös asiakassuhteen luominen olisi helpompaa jos pystyisi asiakkaan äidinkielellä puhumaan ja niin se luottamus ja kaikki tällaiset näin ja sitten jos se tunnekieli on asiakkaalla ruotsi niin tottakai siinä pääsee pidemmälle sitten jos pystyy sitä kieltä puhumaan mitä hän käyttää tunnekielenä.”

”No näistä meidän jutuista tulee yleensä ne tunneasiat pinnalle ja niitä on tosi vaikea selittää vieraalla kielellä.”

”On se ihan keskeistä [...] että mitkä on ne tunnekielen edellytykset niin tosi vaikeahan se on jos et sä, riippuu sekin että kuinka taitava on, että jos ne on suunnilleen tasavahvoja niin sitten sillä pärjääkin mutta että jos on selvästi puutetta siinä toisessa kielessä ja tyypillistähän on nimenomaan juuri se että ruotsinkieliset osaa tietyt osat alueet suomeksi että esimerkiksi säätä osataan kuvailla suomeksi mutta välttämättä ei yhtään juuri sitä tunnepuolen jotain kohtaamista ja vuorovaikutusta niin he eivät kyllä osaa yhtään sanoa mitä ne sanat on suomeksi.”

Sosiaalityöntekijät näkevät kielen tunnemerkituksen olennaisena asiakkaiden kanssa työskennellessään. Sosiaalityöntekijöiden puheissa tulee näkyviin tunnepuheen ja tunteiden käsitteellistämisen tärkeys asiakkaan näkökulmasta. Toisaalta myös sosiaalityöntekijöiden mahdollisuus käsitellä tunneasioita yhteisellä kielellä nähdään tärkeänä sosiaalityöntekijöiden keskuudessa. Kieli toimii tunnetyöskentelyn lähtökohtana, asiakkaille

se toimii paitsi tunteiden ilmaisukeinona, myös molemmille osapuolille tunteiden käsittelyn välineenäkin.

Kieli eriarvoistavana tekijänä

Vaikka sosiaalityöntekijät antavat puheissaan kielelle sosiaalityöntekijöitä ja asiakkaita yhdistävän merkityksen, kuvastuu heidän puheissaan kielen merkitys myös asiakkaita erottelevana ja eriarvoistavana tekijänä. Alla olevissa otteista käy ilmi, millaisena sosiaalityöntekijät pitävät lastensuojelun kielellistä tilannetta ruotsin kielen osalta tällä hetkellä:

”Uskon tai ajattelen että on aika hyvä tilanne noin ylipäänsä mutta nimenomaan se lastensuojelun kielellinen osaaminen on kyllä nyt sitten heikkoo ruotsin osalta.”

”On se mun mielestä aika heikko että niin vähän meillä on ruotsinkielisiä täällä töissä.”

”Pitäisi olla enemmän kaksikielisiä tai vaikka pelkästään sitten taas ruotsia puhuvia työntekijöitä mutta että se on niin kuin haaste että ruotsinkielen taitoisia, erityisesti lastensuojelun työntekijöitä ei ole tarpeeksi.”

Kielellinen tilanne lastensuojelussa nähdään yleisesti huonona sosiaalityöntekijöiden keskuudessa. Erityisen merkittävänä syynä lastensuojelun heikkoon kielelliseen tilanteeseen sosiaalityöntekijät näkevät ruotsinkielisten työntekijöiden puutteen ja siitä johtuen heikon ruotsin kielen osaamisen lastensuojelun parissa. Sosiaalityöntekijät kokevat ruotsin kielen osaamisen siis olevan puutteellista ja heidän puheissaan korostuu heikko ruotsin kielen kielitaito nimenomaan sosiaalityöntekijöiden osalta, kuten alla olevat otteet tekevät näkyväksi:

”Ei löydy [ruotsinkielisiä sosiaalityöntekijöitä] ja tämä on varmaan sellainen joku valtakunnallinen ongelma, tavallaan ruotsinkielisen alueen, tämä rekrytointi että saa päteviä sosiaalityöntekijöitä on haasteellista saattikka sitten vielä että on tällainen kielivaahtimus.”

”Että käytännössähän kun kaksikielisiä sosiaalityöntekijöitä ei ole saatavilla niin sitten on täytynyt palkata meitä suomenkielisiä.”

”No sosiaalityöntekijöiden suhteen ongelma on varmaan laajempi kun työntekijöistä on muutenkin pulaa mutta mä ajattelen että pitäisi meillä olla ehdottomasti ruotsinkielisiä sosiaalityöntekijöitä olla markkinoilla tarjolla että olisi niitä ruotsinkielisiä hakijoita, aivan varmasti palkattaisiin mutta kun hakijoita ei ole, kun ei tahdo olla suomenkielisiäkään.”

Sosiaalityöntekijöiden puheissa nousee esille valtakunnallinen pula sosiaalityöntekijöistä, erityisesti ruotsinkielentaitoisten sosiaalityöntekijöiden osalta. Kieli nähdään keskeisessä osassa sosiaalityöntekijöiden rekrytoinnin haasteita. Sosiaalityöntekijät tuovat puheissaan toistuvasti esille sen, ettei sosiaalityöntekijöitä ylipäättään löydy tarpeeksi, saattikka kaksikielisiä sosiaalityöntekijöitä. Kielitaitoisten sosiaalityöntekijöiden puuttuessa on sosiaalityöntekijöiden mielestä tyydyttävä palkkaamaan suomenkielisiä sosiaalityöntekijöitä ja tämä nähdään ongelmallisena ja asiakkaita eriarvoistavana tekijänä. Lastensuojelun heikko ruotsinkielisyyden tilanne ei rajoitu sosiaalityöntekijöiden näkemysten mukaan ainoastaan sosiaalityöntekijöihin, vaan näkyy myös ruotsinkielisten palveluiden saatavuudessa. Tämä tulee esille alla:

”Kyllä ne ruotsinkieliset palvelut on aika kiven alla. Kyllä niitä on etsitty mutta joutuu kyllä etsimään, odottamaan pidempään, että palvelua on paljon vähemmän, sitä ei ole ihan kaikessa laajuudessaan ja sitä ei ole sillä tavalla tarjolla että hankalampaa se kyllä on.”

”No ostopalveluiden osalta niin siinä on kyllä selkeä haaste löytää ruotsinkielistä osaamista että tuota ja mä luulen että niillä on ollut vaikeata kanssa rekrytoida osaavaa henkilökuntaa jotka sitten osaa työskennellä ruotsin kielellä.”

”Ja ihan siis ostopalveluna mä tätä selvitin niin heikkoa se saatavuus on ihan siis järkevää.”

Otteista tulee esille se, että ruotsinkielisten palveluiden saatavuudessa on selkeitä haasteita. Palveluita ei tahdo löytyä ruotsin kielellä tai niihin joudutaan jonottamaan pidemmän aikaa. Sosiaalityöntekijöiden kokemuksien mukaan voi myös käydä niin, että etsittyä palvelua ei ole lopulta lainkaan saatavilla ruotsin kielellä. Sosiaalityöntekijöiden puheista käy ilmi tämän aiheuttavan kuormitusta myös sosiaalityöntekijöille, sillä palvelun etsiminen ruotsin kielellä vie enemmän aikaa ja vaivaa. Ruotsinkielinen palveluntarjonta näyttäytyy sosiaalityöntekijöiden puheissa selkeästi suppeampana kuin suomenkielisten palveluiden kohdalla ja merkityksellistä onkin se, mitä palvelua asiakkaalle haetaan:

”No ehkä juuri niin kuin mitä vaativampi [palvelu], että se sijaishuolto, varmastikin perhekuntoutus [...] no tukiasuminen on ehkä myös niin kuin nuorten tuettu asuminen.”

”No juuri se perhetyö, ammatillinen tukihenkilö, on juuri ne vaativimmat, tai siis hankalimmat, ja tietenkin sitten se sijaishuoltopaikka että jos lähdetään etsimään huostaanotettavalle nuorelle niin ruotsinkielistä sijaishuoltoa niin sitten ei ainakaan läheltä löydy että sitten voi joutua tuonne Pohjanmaalle tai muualle että se ei ole tietenkään asiakkaan edun mukaista mutta...”

”No huostaanottoa ei, sijaishuoltoon sijoittamista ei voi jättää tekemättä, että sitten varmaan täytyy joko sijoittaa huonoon tai niin kuin vääränlaiseen paikkaan tai sijoittaa parempaan mutta suomenkieliseen paikkaan jos se on mahdollista mutta että varmasti-kin niin kuin jos ei ole kyse mistään aivan akuutista niin sitten vaan odotetaan niin kauan että jostain löytyy joku palveluntarjoaja tai joku joka pystyy tekemään että se ei ole tietenkään kauhean hyvä tilanne.”

Sosiaalityöntekijöiden puheista nousee esille palvelunsaannin haasteet usean eri palvelun kohdalla. Palveluista erityisesti ammatillinen tukihenkilötyö, perhekuntoutus ja sijaishuolto nousevat puheissa toistuvasti esille, joista sosiaalityöntekijät näkevät kaikkein

ongelmallisimpana järjestää ruotsin kielellä sijaishuollon. Sosiaalityöntekijät kertovat, että pahimmassa tapauksessa sijaishuoltoon sijoittaminen täytyy järjestää suomenkieliseen sijaishuoltopaikkaan ja jäädä odottamaan sopivamman paikan vapautumista. Silloinkaan ei takeita ruotsinkielisen sijaishuoltopaikan löytymiselle ole. Tämä nähdään sosiaalityöntekijöiden keskuudessa valitettavana, mutta toisaalta välttämättömänä toimintatapana. Sosiaalityöntekijät kokevat, että omakielisten palveluiden saavuttamattomuudella voi olla merkittäviä seurauksia lapselle ja koko perheelle, kuten alla olevista otteista käy ilmi:

”Voihan se tilanne pahentua siellä lapsen, nuoren tai perheen osalta jos menee pitkän aikaa.”

”Jotta se olisi oikeasti ennaltaehkäisevää niin siihen pitäisi saada heti panostettua resursseja että tuota se on aina huonompaa jos joutuu jäämään odottelemaan pitkiksi ajoiksi niin silloin se saattaa kriisiytyä enemmän se tilanne siellä perheessä tai lapsen tai nuoren osalta.”

”No pahimmassa tapauksessa se voi johtaa sitten huostaanottoon jos ei perhe saa niitä tarvitsemiaan palveluita ja vaikeuttaa se työtä ja sitten taas niitä perheiden haasteiden löytämistä ja sitten heidän auttamistaan niissä haasteissa että tietenkin osalle voi sitten sitä suomenkielistä palvelua tarjota mutta se ei, jos ei ole omalla äidinkielellä niin ei se sitten vie eteenpäin perheen asiaa välttämättä.”

Sosiaalityöntekijöiden näkemyksien mukaan heikko ruotsinkielisten palveluiden saataavuus saattaa heikentää lasten ja perheiden asemaa huomattavasti. He korostavat puheissaan äidinkielen merkitystä perheiden kanssa työskentelyssä ja työskentelyn vaikuttavuudessa. Sosiaalityöntekijöiden puheista tulee esille kokemus siitä, että hyviä vaihtoehtoja ei ole yleensä tarjolla, vaan usein on tyydyttävä valitsemaan kahdesta vaihtoehdosta ”se pienempi paha”. Mikäli lapsen tai perheen tilanne vaatii välitöntä tukea, tarjotaan perheelle palvelua suomeksi. Tätä ei kuitenkaan sosiaalityöntekijöiden keskuudessa nähdä kovinkaan kannattavana tai vaikuttavana työnä, mikä kuvastaa kielen keskeistä merkitystä työskentelyssä. Sosiaalityöntekijät ajattelevat, että ilman yhteistä kieltä ei päästä käsiksi ongelmien perimmäisiin syihin eikä pystytä työstämään niitä. Tämä saat-

taa johtaa siihen, että perheen tilanne heikentyy entisestään tai jopa kriisiytyy. Sosiaalityöntekijät nostavat esille myös kielen merkityksen asiakkaan osallistamisessa, mikä tulee esille alla:

”No tietysti sitä että tulee täysin ymmärretyksi ja voi ymmärtää mitä hänen asiassa tehdään.”

”Tulee helposti sellainen olo että ei kai tämä nyt ole vaan epäreilua että asiakas ei ymmärrä mistä on kysymys että me täällä ymmärretään kyllä mutta se ei välity asiakkaan puolelle, niin yritän sitä välttää viimeiseen asti että ei se jää siihen että me häärätään touhutaan jotain ja asiakas ei ole niin kuin yhtään samassa prosessissa mukana.”

”Saadaan myös se asiakkaan ääni kuuluviin. Sehän se nyt tietenkin on tärkeintä eikä vaan ottaa tänne joku kuulemaan mitä mieltä me olemme, et saataisiin se dialogi käyntiin.”

Otteista on havaittavissa sosiaalityöntekijöiden näkemys siitä, kuinka tärkeää on, että asiakas kykenee olemaan osallisena omassa asiassaan ja kielen nähdään olevan tässä prosessissa keskeisessä asemassa. Sosiaalityöntekijät kokevat, että ilman yhteistä asiointi- tai työskentelykieltä asiakas ei tule ymmärretyksi eikä välttämättä ymmärrä, mitä ollaan tekemässä ja miksi. Yhteisen kielen ja ymmärryksen puute saattaa sosiaalityöntekijöiden mukaan aiheuttaa asiakkaan osattomuutta ja sitä kautta myös eriarvoistaa asiakkaita. Mikäli kaikilla asiakkailla ei ole yhtäläisiä mahdollisuuksia oman kielen käyttöön, ei asiakkaiden yhdenvertaisuuskaan voi täysin toteutua.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkielmani lähtökohtana olivat kieli ja kielen merkityksellistäminen lastensuojelun sosiaalityön kontekstissa. Halusin keskittyä erityisesti siihen, millä tavalla sosiaalityöntekijät merkityksellistävät ruotsinkielisten asiakkaiden kielellisten oikeuksien toteutumista lastensuojelutyössä ja millaisen merkityksen he antavat kielelle asiakaskohtaamisissa. Tutkielmaani suuntaavana ajatuksena on ollut sosiaalinen konstruktionismi ja merkitysten rakentuminen kielen kautta. Kieli on väline, jota käyttämällä me välitämme tietoa, käsitteellistämme asioita ja luomme siten merkityksiä asioille ja meitä ympäröivälle todellisuudelle (ks. Burr 2015, 52; Lehtonen, 1996, 30-33). Kielen kautta kommunikoimme ja jaamme ajatuksiamme – olemme vuorovaikutuksessa toistemme kanssa. Sosiaalityö on ennen kaikkea vuorovaikutustyötä (ks. Juhila 2006, 11). Sosiaalityöntekijät ovat asiakkaiden kanssa vastavuoroisessa vuorovaikutuksessa, jossa he välittävät kielen avulla tietoa toisilleen, käsittelevät ja käsitteellistävät tietoa ja luovat merkityksiä. Vuorovaikutustilanteessa kumpikin osapuoli vaikuttaa tilanteen etenemiseen ja kehittymiseen kielenkäytöllään, valitsemillaan ilmauksilla ja käyttämillään sanoilla.

Sen lisäksi, että olin tutkielmassani tarkastellut kielen merkitystä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja ihmisten kanssakäymisessä, olin myös kiinnostunut kielen merkityksellisyydestä yksilön näkökulmasta. Ihmisen oma yksilöllinen identiteetti ja sosiaalinen todellisuus rakentuvat kielen avulla ja kieli on se, minkä kautta ihminen tarkastelee ja tulkitsee ympäröivää maailmaa. Toisaalta identiteetinkin rakentuminen on riippuvainen sosiaalisesta ja kielellisestä kanssakäymisestä muiden ihmisten kanssa ja vuorovaikutuksesta, johon peilaamme minuutemme. (ks. esim. Bucholtz & Hall 2005, 585; Soldan 2015.) Kielen keskeinen merkitys, niin yhteisö- kuin yksilötasollakin, on ollut tutkielmani lähtökohtana ja syy sille, miksi olen kiinnostunut juuri kielellisistä oikeuksista ja niille annetuista merkityksistä lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden keskuudessa.

Sosiaalityö on vahvasti arvoperustaista työtä. Sosiaalityön ammattikunnan arvot on esitelty sekä kansainvälisissä että kansallisissa eettisissä ohjeissa. International Federation of Social Workers (myöhemmin IFSW) ja International Association of Schools of Social Work (myöhemmin IASSW) hyväksyivät vuonna 2014 sosiaalityön kansainvälisen

määritelmän, jonka mukaan sosiaalityö perustuu humaaneihin ja demokraattisiin arvoihin sekä ihmisten tasa-arvon ja ihmisarvon kunnioittamiseen (IFSW & IASSW 2014). Myös Suomessa sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia on määritellyt sosiaalialan ammattihenkilöstölle eettiset ohjeet, joiden mukaan ihmisarvo, ihmisoi-keudet ja sosiaalinen oikeudenmukaisuus ovat keskeiset eettiset periaatteet ja ammat-tietiikan lähtökohdat, joihin sosiaalialan ammatillinen työ nojautuu (Talentia 2017). Tutkielmassani sosiaalityöntekijöiden puheissa oli kuultavissa sosiaalityön arvomaailman vahva vaikutus sosiaalityöntekijöiden näkemyksiin ja mielipiteisiin. Sosiaalityön-tekijät pitivät asiakkaiden oikeuksien toteutumista hyvin tärkeänä ja merkityksellisenä asiana. Asiakkaiden kielellisille oikeuksille ja niiden toteutumiselle työntekijät antoivat erittäin suuren merkityksen tuodessaan esille kielellisten oikeuksien kuuluvan ihmisen perusoikeuksiin.

Kyösti Raunio (2009) toteaa, että arvoja ja etiikkaa on pidetty sosiaalityön ammatillisen toiminnan tärkeimpinä lähtökohtina. Arvoihin vetoamalla sosiaalityö perustelee omaa merkitystään ammatillisena toimintana, minkä vuoksi sosiaalityön toiminnan lähtökoh-daksi omaksuttuja arvoja ei helposti kyseenalaisteta. (Raunio 2009, 82-89.) Tässä tut-kielmassa oli havaittavissa sosiaalityöntekijöiden näkevän kielellisten oikeuksien olevan niin asiakkaan yleinen perustuslaillinen oikeus kuin yksilötason oikeuskin. Sosiaalityön-tekijät korostivat asiakkaan oikeutta saada palvelua omalla kielellään. Perusteluina he käyttivät perustuslakia ja ruotsin kielen asemaa Suomen toisena virallisena kielenä. Tätä perustuslaillista oikeutta sosiaalityöntekijät eivät kyseenalaistaneet. Kielellisten oikeuk-sien toteutuminen nähtiin siis erittäin merkityksellisenä asiana lastensuojelun sosiaali-työntekijöiden keskuudessa ja merkityksenannon taustatekijänä tuli vahvasti näkyväksi sosiaalityön ammatillinen arvomaailma.

Oikeudellisen näkökulman lisäksi sosiaalityöntekijät nostivat esille yksilön kielelliset oikeudet. Sosiaalityöntekijöiden puheissa nousi esille erityisesti oman kielen käytön merkitys asiakkaan näkökulmasta. He korostivat äidinkielen emotionaalista merkitystä ja siten asiakkaan oikeutta käyttää omaa äidinkieltään ja ilmaista itseään ja tunteitaan omalla äidinkielellään. Tutkielmani tulos ilmentää tutkielman alun teoriaosuudessa käsi-teltyä kielen merkityksellisyyttä yksilötasolla. Yksilölle kielellä on suuri emotionaalinen

merkitys; oman kielen käyttö tuo turvaa ja toimii välineenä ilmaista itseään ja tunteitaan (ks. esim. Heikkilä & Ekman 2000; Lukkarinen 2001).

Tutkielmani keskittyi kielellisten oikeuksien toteutumisen merkityksellistämisen lisäksi myös siihen, mikä merkitys itse kielellä on lastensuojelun asiakastyössä. Tutkielmani tulosten perusteella kieli on keskeisessä roolissa asiakkaiden kohtaamisessa ja asiakkaiden kanssa työskentelyssä. Sosiaalityöntekijät korostivat asiakaskohtaamisten dialogisuutta ja vuorovaikutuksen merkitystä näissä tilanteissa. Tärkeimpänä vuorovaikutusvälineenä sosiaalityöntekijät näkivät kielen. Sosiaalityöntekijät rinnastivat vuorovaikutuksen pääosin puhuttuun kieleen ja näkivät kielen kaikkein tärkeimpänä työvälineenä lastensuojelun asiakastyössä. Vuorovaikutustilanteissa sosiaalityöntekijät näkivät kaikkein merkityksellisimpänä sen, että käytössä on yhteinen kieli asiakkaan kanssa. Yhteisen kielen sosiaalityöntekijät kokivat olevan toimivan vuorovaikutuksen edellytys. Sosiaalityöntekijät näkivät yhteisen kielen merkityksellisenä työskentelyn vaikuttavuuden kannalta, niin sosiaalityöntekijöiden oman toiminnan näkökulmasta, kuin myös asiakkaan näkökulmasta. Kielen nähtiin toimivan perustana koko asiakassuhteen luomisessa ja erityisesti sosiaalityöntekijät korostivat yhteisen kielen merkitystä vastavuoroisen ja luottamuksellisen suhteen muodostamisessa. Hanna Moilanen (2021) kirjoittaa myös yhteisen kielen edistävän asiakassuhteen ja luottamuksen luomista (Moilanen 2021, 23). Yhteisen kielen puuttumisen koettiin sosiaalityöntekijöiden keskuudessa vaikeuttavan suhteen luomista ja aiheuttavan suhteen jäämisen pinnalliseksi ja vaillinaiseksi. Saman suuntaisia tuloksia ovat saaneet Kriz ja Skivenes omassa tutkimuksessaan (ks. Kriz & Skivenes 2010).

Sosiaalityöntekijät näkivät kielen merkityksellisenä myös asiakkaiden yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon toteutumismahdollisuuksien näkökulmasta. Sosiaalityöntekijät näkivät kielen edellytyksenä sille, että yksilö pystyy käyttämään myös muita oikeuksiaan. Sosiaalityöntekijät näkivätkin ruotsin kielen osalta lastensuojelun heikon kielellisen tilanteen merkityksellisenä sen asiakkaita erottelevan ja eriarvoistavan vaikutuksen vuoksi. Lisäksi sosiaalityöntekijät kokivat yhteisen kielen puutteen aiheuttavan asiakkaan osattomuutta ja siten myös eriarvoistavan asiakkaita. Tutkielmani tulos ja sosiaalityöntekijöiden näkemys kielen merkityksestä asiakkaiden yhdenvertaisuuden takaajana ovat

yhteneväisiä oikeusministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön vuonna 2018 toteutetun selvityksen kanssa, jonka mukaan kielellinen saavutettavuus mahdollistaa asiakkaan oikeuksien toteutumisen (ks. Jauhola ym. 2018).

Sosiaalityöntekijät toivat esille lastensuojelun kielellisen tilanteen olevan heikko ja ettei ruotsin kielen taitoisia sosiaalityöntekijöitä ole tarpeeksi, mikä näkyy muun muassa rekrytointihaasteina. Sosiaalityöntekijät korostivat rekrytoinnin ongelmien olevan valtakunnallisia ja etteivät ne rajoitu ainoastaan ruotsinkielisiin työntekijöihin, vaan koskevat ylipäätään sosiaalityöntekijöiden rekrytointia. Sosiaalityöntekijöiden rekrytointihaasteet ja suuri työntekijöiden vaihtuvuus ovat viime vuosina olleet paljon myös julkisessa keskustelussa ja tiedossa oleva ongelma. (ks. esim. Rantamartti 2020, Leppänen 2020, Kallunki 2018, Saarinen ym. 2012.) Tässä tutkielmassa sosiaalityöntekijät näkivät työntekijäpulan kuitenkin korostuvan erityisesti ruotsinkielisten sosiaalityöntekijöiden osalta.

Sosiaalityöntekijät toivat esille myös vaikeudet ruotsinkielisten palveluiden saatavuudessa. Palvelunsaannin haasteita esiintyi useiden eri palveluiden kohdalla, mikä on tullut esille myös aikaisemmissa tutkimuksissa (ks. esim. Kalland & Suominen 2006; Kie-libarometri 2016; Salovaara & Valta 2020). Erityisen ongelmallisena sosiaalityöntekijät näkivät sijaishuollon järjestämisen ruotsin kielellä. Tutkielmani tulosten ja sosiaalityöntekijöiden puheiden perusteella voidaan todeta, ettei ruotsinkielisten palveluiden ja tuen laatua pidetä lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden keskuudessa samanlaisena kuin suomen kielen kohdalla, mikä vaikeuttaa asiakkaiden kanssa työskentelyä merkittävästi. Tutkielmani nostaa esille siis kielen merkityksellisyyden lastensuojelutyön vaikuttavuuden ja laadun kannalta. Sosiaalityöntekijät kokivat, että pahimmillaan ruotsinkielisten palveluiden huono saatavuus aiheuttaa perheiden ja lasten tilanteiden heikentymistä tai jopa kriisiytymistä. Tutkielmani tuloksista on todettavissa, että kieli nähdään merkityksellisenä nimenomaan palvelun laadun kannalta. Kieli on osa palvelun laatua.

Tutkielmani tulosten mukaan lastensuojelun heikko kielellinen tilanne ruotsin kielen osalta ja ruotsinkielisten palveluiden saatavuus- ja saavutettavuusongelmat ovat sosiaalityöntekijöiden mukaan erittäin merkityksellisiä asiakkaiden yhdenvertaisuuden toteutumisen kannalta. Asiakkaiden yhdenvertaisuus ja tasa-arvoinen kohtelu ovat juuri niitä

arvoja, jotka ovat kuultavissa sosiaalityöntekijöiden puheiden perusteluiden taustalla. Kuten Raunio (2009, 87) kirjoittaa, sosiaalityön kansallisen ja kansainvälisen eettisen ohjeistuksen arvot ilmaisevat niin sosiaalityön yhteiskunnallista (sosiaalinen oikeudenmukaisuus) kuin inhimillistä (ihmisarvon kunnioittaminen) lähtökohtaa. Oman tutkielmani tulokset ilmentävät juuri näitä sosiaalityön ja sosiaalialan eettisiä arvoja ja periaatteita.

Toisaalta vaikka sosiaalityöllä on vahva arvoperusta, on tutkielmani tulosten perusteella todettavissa, että sosiaalityöntekijöiden keskuudessa esiintyy myös jonkin verran vähätelyä ruotsinkielisten asiakkaiden kielellisiä oikeuksia ja niiden toteutumista kohtaan. Lisäksi tuloksien perusteella voi todeta, että lastensuojelun sosiaalityössä esiintyy jopa jonkin verran negatiivista asennetta ruotsin kieltä tai ruotsinkielisiä asiakkaita kohtaan. Raunio (2009) toteaa, että ihmisarvon kunnioittaminen vaikuttaa itsestään selvältä sosiaalityön perustalta, mutta ammatillisessa toiminnassa tämän periaatteen seuraaminen voi joutua kuitenkin koetukselle. Haasteita voivat aiheuttaa esimerkiksi sosiaalityöntekijän ja asiakkaan erilaiset arvot sekä työntekijän kaavamaiset käsitykset ja ennakkoluulot jostain asiakasryhmästä. (Raunio 2009, 104.) Tässä tutkielmassa nousi esille myös tällaisia kaavamaisia käsityksiä ja ennakkoluuloja. Sosiaalityöntekijät toivat esille sen, että yleisesti ottaen ruotsinkielisten asiakkaiden odotetaan pärjäävän suomen kielellä joko yhtä lailla kuin ruotsin kielelläkin, tai ainakin riittävän hyvin. Tämä vaikuttaa siihen, ettei palvelua välttämättä tarjota ruotsiksi tai ettei kirjauksia tehdä ruotsiksi. Myös negatiivinen asennoituminen saattaa olla taustalla siihen, ettei palvelua tarjota ruotsiksi. Tutkielmani tulos antaa viitteitä siitä, että lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden keskuudessa esiintyy eroja asenteissa ja arvomaailmoissa ruotsin kieltä tai ruotsinkielisiä kohtaan, kuten yleisestikin on havaittavissa suomenkielisten suomalaisten keskuudessa (ks. Pitkänen & Westinen 2017).

Tutkielmani tulosten perusteella on havaittavissa, etteivät sosiaalityöntekijät anna kielellisten oikeuksien toteutumiselle joka tilanteessa yhtä suurta merkitystä ja että sosiaalityöntekijän omalla asennoitumisella on tähän suuri vaikutus. Tutkielmassani lastensuojelun sosiaalityöntekijät näyttäytyivät olevan ammattilaisten lisäksi inhimillisiä yksilöitä, joiden arvomaailmaan vaikuttivat myös työntekijän yksilölliset arvot ja näkemyk-

set, eivätkä sosiaalityöntekijöiden toimintaa kaikissa tilanteissa ohjaa ainoastaan sosiaalityön yleiset eettiset arvot ja toimintaperiaatteet. Monissa tilanteissa sosiaalityön yleiset arvot voivat olla ristiriidassa sosiaalityöntekijän henkilökohtaisten arvojen ja ajatusmaailman kanssa. Tutkielmani perusteella voidaan todeta, että lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden näkemyksiin vaikuttavat niin sosiaalityön eettiset toimintaperiaatteet ja arvot, kuin sosiaalityöntekijöiden henkilökohtaiset näkemykset ja arvomaailma. Tulokseni on mielenkiintoinen ja herättää kysymyksiä siitä, millä tavalla sosiaalityöntekijän oma asennoituminen mahdollisesti vaikuttaa hänen työskentelyynsä ja kanssakäymiseen asiakkaansa kanssa. Itse ajattelen, että ilmiö olisi hyvä nostaa esille ja näkyväksi, koska sillä saattaa olla vaikutuksia asiakkaiden oikeuksien toteutumiseen. Lisäksi ajattelen, että kyky reflektioon on erittäin tärkeä osa sosiaalityöntekijän ammattitaitoa, minkä vuoksi on tärkeää tietoisesti tarkastella sosiaalityöntekijän omaa arvomaailmaa ja sen mahdollista vaikutusta asiakastyöhön.

Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden keskuudessa kielellisten oikeuksien toteutumista pidettiin erittäin tärkeänä ja merkityksellisenä asiana ja kielen merkitystä suurena asiakastyössä niin vuorovaikutusvälineenä kuin asiakkaiden yhdenvertaisuuteen vaikuttavana tekijänäkin. Toisaalta kaikissa tilanteissa kielen merkitystä ei nähty sosiaalityöntekijöiden keskuudessa yhtä tärkeänä ja kielellisten oikeuksien toteutumista yhtä merkityksellisenä asiana, mikä saattaa vaikuttaa sosiaalityöntekijöiden työssä tekemiin valintoihin. Kriittisesti voidaan kuitenkin miettiä, missä määrin sosiaalityöntekijän omat näkemykset todellisuudessa vaikuttavat työskentelyyn ja sosiaalityöntekijän toimintaan ja missä määrin tehdyt valinnat johtuvat enemmänkin resurssien, kuten ajan ja työntekijöiden, puutteesta. Kuten tässäkin tutkielmassa on tullut esille, on pula ruotsinkielentaitoisista työntekijöistä merkittävänä tekijänä heikon kielellisen tilanteen taustalla. On myös muistettava, että tutkielmani rajoittui Länsi-Suomen alueen kaksikielisiin kuntiin ja otoskoko oli suhteellisen pieni, eivätkä saamani tulokset ole siis suorilta käsin tilastollisesti yleistettävissä koskemaan koko Suomea. Mutta kuten aikaisemmin kirjoitin tutkimusasetelma-luvussa, uskon tulosten antavan kuvan siitä, millä tavalla kielelliset oikeudet lastensuojelussa toteutuvat, millaista kaksikielisten kuntien ruotsinkielinen palvelutarjonta on, ja muista kaksikieliseen lastensuojeluun liittyvistä kielellisistä kysymyksistä. Näitä kysymyksiä olen pohtinut arvioidessani tutkielmani luotettavuutta. Tulokset antavat kuvan sosiaalityöntekijöiden maailmankuvasta ja kokemusmaailmasta. Tulok-

sista löytyy myös ristiriitaisuuksia liittyen arvomaailmoihin, niin ammatillisiin kuin yksilöllisiinkin arvoihin liittyen. Ajattelen kuitenkin, ettei ole olemassa vain yhtä ainoaa vastausta tai tulosta, kun tutkittavana ovat subjektiiviset kokemukset, ajatukset ja arvot. Haastattelemani sosiaalityöntekijät olivat kohtaamisessamme hyvin avoimia ja rehellisiä ja sain sellaisen vaikutelman, että käsiteltävä aihe on heille tärkeä ja että he haluavat tuoda esille ajatuksiaan ja kokemuksiaan aiheesta. Ajattelen, että tutkielmani tulokset antavatkin kuvan todellisuudesta, jossa työntekijän arvomaailmaan ja siihen, kuinka hän kokee ja näkee asiat, vaikuttavat niin ulkoiset ammattieettiset arvot kuin sisäiset, yksilön henkilökohtaiset arvot. Huomionarvoisinta oli kuitenkin sosiaalityöntekijöiden kokemusten ja ajatusten yhdenmukaisuus, mikä on ollut minulle tutkielman luotettavuuden arvioinnin kannalta merkittävin tekijä.

Sosiaalityöntekijöiden haastattelujen analysoinnissa käyttämäni menetelmä oli sisällönanalyysi. Sisällönanalyysi analyysimenetelmänä toimi tutkielmani aiheen ja tutkimuskysymysteni kannalta hyvin. Aineistosta löytyi suhteellisen helposti yhteneväisyyksiä, sillä sosiaalityöntekijöiden puheissa toistuivat samanlaiset teemat ja niissä esiintyi jopa samankaltaisia ilmauksia ja sanoja. Aineistosta oli helposti poimittavissa sosiaalityöntekijöiden merkityksenantoja kielelle ja kielellisyydelle. Tutkielmani keskittyi lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kielelle antamille merkityksille ja siihen, millaisen merkityksen he kielelle antavat asiakkaiden kohtaamisissa. Tulevaisuudessa olisikin mielenkiintoista tietää, millaisia merkityksiä kielelle annetaan lastensuojelutyössä asiakkaiden näkökulmasta käsin ja millaisia kokemuksia asiakkailla on kielellisten oikeuksien toteutumisesta.

Tutkielmani haastattelutilanteissa sosiaalityöntekijät toivat myös esille omia ajatuksiaan siitä, mitä heikolle ruotsin kielen tilanteelle voitaisiin tehdä ja kuinka kieleen liittyviä haasteita voitaisiin ratkaista. Sosiaalityöntekijät toivat muun muassa esille työnantajan velvollisuuden kouluttaa työntekijöitään ja tarjota ruotsin kielen opintoja erityisesti sosiaalityöntekijöille. Myös ruotsinkielisen sosiaalialan koulutusohjelmien lisääminen nähtiin ratkaisuna. Sosiaalityöntekijät miettivät myös kuntien mahdollisuutta tehdä yhteistyötä korkeakoulujen kanssa, jotta alalle suuntautuvia ruotsinkielisiä opiskelijoita saataisiin paremmin houkuteltua työskentelemään kunnille. Lisäksi sosiaalityöntekijät

pohtiva tulevan sote-uudistuksen vaikutusta palveluiden saatavuuteen kielivähemmistöjen osalta ja ruotsinkielisten asiakkaiden keskittämistä yli kuntarajojen. Mielenkiintoista onkin nähdä, kuinka tälläkin hetkellä tekeillä oleva hyvinvointialueiden perustaminen sekä sosiaali- ja terveydenhuollon uudistaminen, eli ns. sote-uudistus, tulee vaikuttamaan kielellisten oikeuksien toteutumiseen sekä erityisesti ruotsinkielisten palveluiden saatavuuteen (ks. Valtioneuvosto). Oikeusministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön julkaisemassa selvityksessä (2018) korostetaan kielellistä saavutettavuutta ja selvitys antaa suosituksia siihen, miten sosiaali- ja terveystalouden uudistuksessa voidaan taata kielellinen saavutettavuus (ks. Jauhola ym. 2018). Aika näyttää, onnistuuko sote-uudistus uudistamaan palveluiden saatavuutta ja kielellistä saavutettavuutta, vai esiintyykö ruotsinkielisten asiakkaiden kielellisten oikeuksien toteutumisessa edelleen ongelmia ja haasteita.

LÄHTEET

Attila, Eeva (2017) Mitä laki sanoo kielestä? Kielenhuollon tiedotuslehti Kielikello. Saatavilla sähköisesti: <https://www.kielikello.fi/-/mita-laki-sanoo-kielesta> Viitattu 10.12.2021.

Banks, James (2016) Cultural diversity and education. Foundation, curriculum and teaching. New York: Routledge.

Bucholtz, Mary & Hall, Kira (2005) Identity and interaction: a sociocultural linguistic approach. *Discourse studies* 7:4-5, 585-614.

Burr, Vivien (2015) Social constructionism. Oxfordshire: Routledge.

Cioffi, Jane (2003) Communicating with culturally and linguistically diverse patients in an acute care setting: nurses' experiences. *International Journal of Nursing Studies* 40, 299-306.

Dershowitz, Alan Morton (1997) The vanishing American Jew. New York: Little Brown.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Günther, Kirsi (2015) Asiakasdokumentaatio arviointina mielenterveystyön arjessa. Tutkimus ammatillisesta kirjaamisesta. Tampere: Tampere university press.

Hallintolaki 6.6.2003/434. Saatavilla sähköisesti: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030434#O1L2P9> Viitattu 17.5.2021.

Hall, Stuart (1997) Introduction. Teoksessa Stuart Hall (toim.) Representation: Cultural representations and signifying practices. London: SAGE Publications Ltd.

Hall, Stuart (1997) The work of representation. Teoksessa Stuart Hall (toim.) Representation: Cultural representations and signifying practices. London: SAGE Publications Ltd.

Heikkilä, Kristiina & Ekman, Sirkka-Liisa (2000) Health care experiences and beliefs of elderly Finnish immigrants in Sweden. *Journal of Transcultural Nursing* 11:4, 281-289.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2015) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Hyvärinen, Matti; Suoninen, Eero & Vuori Jaana. Haastattelut. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietokirjasto. Saatavissa: <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/laadullisen-tutkimuksen-aineistot/haastattelut/> Viitattu 6.9.2021.

IFSW & IASSW (2014) Global definition of social work. Saatavissa: <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/> Viitattu 8.11.2021.

Jakobsson, Gunborg & Rosengren. Åsa (1998) Samma på svenska? En utredning av socialt arbete och social service i svensk- och tvåspråkiga kommuner i Finland. Helsinki: Forskningsinstitutet, Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet.

Jauhola, Laura; Oosi, Olli; Rausmaa, Salla & Keinänen Janika (2018) Selvitys yhdenvertaisuuden toteutumisesta sosiaali- ja terveystalveluiden valinnanvapauskokeilussa. Painopisteenä kielellinen saavutettavuus. Oikeusministeriön julkaisu 33/2018. Saatavilla sähköisesti:

https://owalgroup.com/wpcontent/uploads/2018/09/OMSO_33_2018_Selvitys_yhdenvertaisuuden_toteutumisesta_kielellinen_saa-vutettavuus.pdf Viitattu 8.11.2021.

Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi & Suoninen Eero (1993) Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino.

Juhila, Kirsi; Pösö, Tarja; Hall, Christopher & Parton Nigel (2003) Introduction. Teoksessa Christopher Hall, Kirsi Juhila, Nigel Parton & Tarja Pösö (toim.) Constructing clienthood in social work and human services – interaction, identities and practices. London: Jessica Kingsley Publishers.

Kalland, Mirjam & Suominen Sakari (2006) Ruotsinkielisten sosiaali- ja terveystalvelujen saatavuus ja käyttö. Teoksessa Juha Teperi, Lauri Vuorenkoski, Kristiina Manderbacka, Eeva Ollila ja Ilmo Keskimäki (toim.) Riittävät palvelut jokaiselle. Näkökulmia yhdenvertaisuuteen sosiaali- ja terveydenhuollossa. Helsinki: Stakes.

Kallunki, Elisa (2018) Työntekijäpula johtuu monista syistä – Listan ykkösammattissa erikoinen ongelma: tulijoita ja ottajia olisi, mutta puheterapeuttien koulutus jumittaa. Saatavissa: <https://yle.fi/uutiset/3-10415246> Viitattu 8.11.2021.

Kauppinen, Marjaliisa (2008) Omakieliset sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut kaksikielisissä kunnissa. Stakesin raportteja 4/2008. Saatavissa: <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/75642/r4-2008-verkko.pdf?sequence=1> Viitattu 08.11.2020.

Kielilaki 6.6.2003/423. Saatavilla sähköisesti: <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030423#L2> Viitattu 1.12.2020.

Kiviniemi, Kari (2001) Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Juhani Aaltola ja Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Jyväskylä: PS-kustannus s.68-84.

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus (1998) Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen kielipoliittinen ohjelma. Kielenhuollon tiedotuslehti Kielikello. Saatavilla sähköisesti: <https://www.kielikello.fi/-/kotimaisten-kielten-tutkimuskeskuksen-kielipoliittinen-ohjelma> Viitattu 12.1.2021.

Kuntaliitto (2020) Kaksikieliset kunnat. Saatavissa: <https://www.kuntaliitto.fi/kunnat-ja-kuntayhtymat/kaksikieliset-kunnat> Viitattu 6.11.2020.

Kuortti, Joel; Mäntynen, Anne & Pietikäinen Sari (2008) Kielen rakennustelineillä: kielellisen ja yhteiskunnallisen käänteen merkitys. Tiedotustutkimus 31:3, 25-37.

Kurttila, Tuomas (2016) Lapsen etu muuttuvassa yhteiskunnassa. Lääketieteellinen aikakauskirja 2016;132(18):1616-7. Saatavilla sähköisesti: <https://www.duodecimlehti.fi/lehti/2016/18/duo13317> Viitattu 30.3.2021.

Kyckling, Erja (2019) Sotalasten kokemukset kieli-identiteetin ja kielielämäkerran muovaajina. Kielenhuollon tiedotuslehti Kielikello. Saatavilla sähköisesti: <https://www.kielikello.fi/-/sotalasten-kokemukset-kieli-identiteetin-ja-kielielamakerran-muovaajina> Viitattu 4.12.2020

Laaksonen, Sari (2004) Huostaanoton, sijaishuollon ja jälkihuollon laatu. Teoksessa Annamajja Puonti, Tuula Saarnio ja Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 1983/361. Saatavilla sähköisesti: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361> Viitattu 29.1.2021.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812. Saatavilla sähköisesti: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812> Viitattu 2.12.2020.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417. Saatavilla sähköisesti: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=lastensuojelulaki> Viitattu 4.12.2020.

Latour, Bruno (2006) Emme ole koskaan olleet moderneja. Tampere: Vastapaino.

Lavapuro, Juha; Ojanen, Tuomas; Rautiainen, Pauli & Valtonen Virve (2016) Sivistykselliset ja sosiaaliset perusoikeudet syrjäkunnissa. Helsinki: Pole-Kuntatieto Oy. Saatavilla sähköisesti: https://kaks.fi/wp-content/uploads/2016/04/Sivistykselliset_ja_sosiaaliset_perusoikeudet_syrj%C3%A4kunnissa.pdf Viitattu 29.1.2021.

Lehtonen, Mikko (1996) Merkitysten maailma. Tampere: Vastapaino.

Leppänen, Päivi (2020) Lastensuojelun suuri haaste on saada työntekijät jaksamaan ja pysymään alalla – työelämäprofessori: ”Vaihtuvuus vaarantaa koko systeemin”. Saatavissa: <https://yle.fi/uutiset/3-11208454> Viitattu 8.11.2021.

Lindell, Marina (2016) Kielibarometri 2004-2016. Tutkimusraportti. Helsinki: Oikeusministeriö.

Lukkarinen, Margita (2001) Omakielisten palvelujen turvaaminen sosiaali- ja terveydenhuollossa. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Löytönen, Teija (2017) Sosiaalinen konstruktionismi. Teoksessa Eeva Anttila Ihmis- ja oppimiskäsitykset taideopetuksessa. Helsinki: Taideyliopiston teatterikorkeakoulu. Saatavilla sähköisesti: <https://disco.teak.fi/anttila/> Viitattu 3.12.2020.

Mustanoja, Liisa; Tervola, Maija; Sandberg Kirsi & O’Dell Michael (2017) Kielen resurssit ja yhteiskunnallinen eriarvoistuminen. Teoksessa Sirkku Lomaa, Emilia Luukka ja Niina Lilja (toim.) Kielitietoisuus eriarvoistuvassa yhteiskunnassa. AFinLAN vuosikirja 2017. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja n:o 75. Jyväskylä: AFinLA s.161-160.

Moilanen, Hanna (2021) Tulkkaus auttaa saamenkielisten palvelujen saatavuuteen.

Oikeusministeriö (2020) Suomen ja ruotsin kieli. Saatavissa: <https://oikeusministerio.fi/suomen-ja-ruotsin-kieli> Viitattu 02.11.2020.

Oikeusministeriö (2019) Kielelliset oikeudet. Saatavissa sähköisesti: https://oikeusministerio.fi/documents/1410853/4734397/kieliesite_suomi_web.pdf/beb9d3bf-1a36-4f83-8863-ef9cd4e34460/kieliesite_suomi_web.pdf.pdf/kieliesite_suomi_web.pdf Viitattu 2.12.2020.

Opetushallitus (2016) Oma kieli – oma mieli. Oppilaan oma äidinkieli. Helsinki: Opetushallitus.

Pitkänen, Ville & Westinen, Jussi (2017) Puhut sie ruotsia? Tutkimus suomenkielisten asenteista ruotsin kieleen ja ruotsinkielisiin. Helsinki: E2 Tutkimus. Saatavilla sähköisesti: <https://www.e2.fi/hankkeet-ja-julkaisut/julkaisut/puhut-sie-ruotsia-tutkimus-suomenkielisten-asenteista-ruotsin-kieleen-ja-ruotsinkielisiin.html> Viitattu 8.11.2021.

Puonti, Annamajja; Saarnio, Tuula & Hujala Anne (2004) Esipuhe. Teoksessa Annamajja Puonti, Tuula Saarnio ja Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Puusaari, Hille (1997) Kulttuurinmuutos koettelee maahanmuuttajaa: psykososiaalinen kohtaaminen. Teoksessa Pirkko Pitkänen (toim.) Näkökulmia monikulttuuriseen Suomeen. Helsinki: Edita.

Rantamartti, Tiinamajja (2020) Sosiaalityöntekijäpulan taustalla on paljon pielessä – töitä on liikaa eikä palkka vastaa työn vaatavuutta. Saatavissa: <https://yle.fi/uutiset/3-11543803> Viitattu 8.11.2021.

Raunio, Kyösti (2009) Olennainen sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Räsänen, Matti (2019a) Kolme näkökulmaa kielellisiin oikeuksiin. Kielenhuollon tiedotuslehti Kielikello. Saatavissa: <https://www.kielikello.fi/-/kolme-nakokulmaa-kielellisiin-oikeuksiin> Viitattu 23.11.2020.

Räsänen, Matti (2019b) Äidinkieli väestörekisterissä. Virallinen lehti. Saatavilla: https://www.kotus.fi/nyt/kolumnit_artikkelit_ja_esitelmat/hyvaa_virkakielta/hyvaa_virkakielta_2019/aidinkieli_vaestorekisterissa.29311.news Viitattu 4.12.2020.

Räty, Tapio (2019) Lastensuojelulaki: käytäntö ja soveltaminen. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2006a) KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. Saatavilla: https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L5_6.html Viitattu 1.12.2020.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2006b) KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. Saatavilla: https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_2.html Viitattu 1.12.2020.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2006c) KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. Saatavilla: https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3_2.html Viitattu 29.1.2021.

Saarinen, Arttu; Blomberg, Helena & Kroll, Christian (2012) Liikaa vaadittu? Sosiaalityöntekijöiden kokemukset työnsä kuormittavuudesta ja ristiriitaisuudesta Pohjoismaissa. *Yhteiskuntapolitiikka* 77:4, 403-418.

Saastamoinen, Kati (2016) Lapsen suojelu viranomaisten ja muiden toimijoiden välisenä yhteistyönä. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Salovaara, Veronica & Valta, Reeta (2020) Digitalt familjecenter i Egentliga Finland - Behov, utmaningar och möjligheter. FSKCRapporter 1/2020. Saatavissa: [https://www.fskompetenscentret.fi/Site/Data/2067/Files/Rapport_DFamC_FINAL%20\(1\).pdf](https://www.fskompetenscentret.fi/Site/Data/2067/Files/Rapport_DFamC_FINAL%20(1).pdf) Viitattu 08.11.2020.

Soldan, Mikaela (2015) Kieli on ikkuna maailmaan. Saatavilla: <https://www.helsinki.fi/fi/uutiset/kieli-kulttuuri/kieli-on-ikkuna-maailmaan> Viitattu: 27.10.2020.

Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301 § 4. Saatavilla sähköisesti: <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301> Viitattu 2.12.2020.

Straszter, Boglárka (2011) ”Ungerska för rötternas skull”. Språkval och identitet bland andra generationens ungrare. Uppsala: Uppsala University. i Sverige och Finland.

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731. Saatavilla sähköisesti: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731#L2P17> Viitattu 1.12.2020.

Talentia (2017) Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilöstön eettiset ohjeet. Helsinki: Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry.

Terveystieteiden tutkimuskeskus (2021) Lastensuojelun käsikirja. Saatavilla: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja> Viitattu 29.1.2021.

Tietoarkisto (2020) Aineistonhallinnan suunnittelu. Saatavilla: <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/aineistonhallinta/aineistonhallinnan-suunnittelu/> Viitattu 1.12.2020.

Tilastokeskus (2020) Suomi lukuina. Saatavissa: http://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/yyti_sul_202000_2020_23212_net.pdf Viitattu 2.11.2020.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Valtioneuvosto. Mikä sote-uudistus? Saatavissa: <https://soteuudistus.fi/uudistus-lyhyesti-> Viitattu 8.11.2021.

Valtioneuvoston kanslia (2017) Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2017. Hallituksen julkaisusarja 8/2017. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.

Vuori, Jaana (2021) Laadullinen sisällönanalyysi. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. Saatavissa: <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/laadullinen-sisallonanalyysi/> Viitattu: 24.3.2021.

LIITTEET

Liite 1. Tutkielman haastattelurunko kaksikielisten kuntien lastensuojelun sosiaalityöntekijöille.

Aloitus

Työnkuva ja tehtävien kuvaus

Kuinka kauan työskennellyt sosiaalityöntekijänä/työkokemus

Oma äidinkieli

Kuinka paljon asiakkaita

Asiakkaiden jakautuminen (kuinka suuri osuus asiakkaista ruotsinkielisiä)

Kielelliset oikeudet

Työpaikan sosiaalityöntekijöiden kielellinen jakautuminen

Kaikkien työntekijöiden kielellinen jakautuminen

Rekrytointi/löytyykö tarpeeksi sosiaalityöntekijöitä jotka hallitsevat molemmat kotimaiset kielet

Jos ei löydy omankielistä työntekijää, kuinka tilanne ratkaistaan

Kuinka asiakkaan kieli selvitetään

Kaksikieliset perheet, kuinka paljon on sellaisia jotka hallitsevat molemmat kielet, Mikä määrittää millä kielellä asioidaan

Dokumentointi (millä kielellä kirjataan, mikä sen määrittää)

Palvelut ja tuki

Saako asiakas palvelua omalla kielellään

Löytyykö tarvittavia palveluita molemmilla kielillä, itse tuotetut palvelut/ostopalvelut

Asettaako/Mitä haasteita kieli asettaa palveluiden järjestämiselle

(Mikäli on haasteita) minkä palveluiden saamisessa eniten haasteita

Onko jotain palveluita, joita löytyy hyvin kielestä huolimatta

Onko jotain sellaisia palveluita tai tukea, joita on paremmin saatavilla ruotsinkielisille

Kielen merkitys

Kuinka tärkeää on, että asiakas saa palvelua omalla kielellään, miksi

Millainen merkitys uskot asiakkaalle olevan kielellä

Mikä merkitys sosiaalityöntekijälle, että on yhteinen kieli

Miltä se sinusta tuntuu jos asiakkaan kanssa ei pysty asioimaan omalla kielellä

Kuinka asiakkaat reagoivat, jos työntekijä on erikielinen

Kuinka isossa roolissa kieli on asiakkaan kohtaamisessa

Saatteko koskaan palautetta asiakkailta kieleen liittyen

Kehitys/ratkaisuehdotukset

Millainen kielellinen tilanne on tällä hetkellä kuntasi lastensuojelussa sinun arviosi mukaan

Mitkä ovat suurimmat haasteet kielen suhteen tällä hetkellä

Miten mielestäsi kieleen liittyviä haasteita voitaisiin ratkaista (onko ratkaistavissa)

Onko jotain muuta mitä haluaisit vielä sanoa / tuoda esille?

Liite 2. Tiedote työntekijöille tutkielmasta

Pro gradu -tutkielma

Opiskelen Turun yliopistossa sosiaalityön tutkinto-ohjelmassa maisterivaiheessa. Teen parhaillaan Pro gradu -tutkielmaa aiheesta *Ruotsinkielisten asiakkaiden kielellisten oikeuksien toteutuminen Länsi-Suomen kaksikielisten kuntien lastensuojelussa*. Tutkielmani ohjaajana toimii yliopistonlehtori Kirsi Günther.

Tutkielmassani tarkastelen kaksikielisten kuntien lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kokemuksia kielikysymykseen liittyen. Tutkielmani tavoitteena on tuottaa tietoa siitä, kuinka asiakkaiden kielelliset oikeudet toteutuvat Länsi-Suomen kaksikielisten kuntien lastensuojelussa. Tutkielmani keskittyy myös erityisesti siihen, millainen merkitys kielelle annetaan asiakkaan kohtaamisessa.

Tutkimusaineisto koostuu sosiaalityöntekijöiden haastatteluista ja haastatteluja analysoin sisällönanalyysin keinoin. Haastattelut toteutetaan etäyhteydellä Zoom-ohjelmiston avulla.

Teitä pyydetään ystävällisesti osallistumaan tutkielmani haastatteluihin. Tutkielmaan osallistuminen on vapaaehtoista ja siitä on mahdollista kieltäytyä missä vaiheessa tahansa.

Käsittelen kerättyä haastatteluaineistoa kunnioituksella ja luottamuksellisesti. Kaikki haastatteluihin osallistuvien tunnistettavuuteen liittyvät tiedot, kuten nimet, paikkakunnat ja organisaatiot, poistetaan niin, ettei tutkielmaan osallistuneita henkilöitä voida tutkielman tuloksien raportoitaessa tunnistaa. En kerää tai tallenna henkilötietoja missään vaiheessa tutkielmaani tehdessäni. Aineisto säilytetään sähköisessä muodossa ja suojataan salasanoilla.

Yhteystiedot:

Lona Kaisti

sosiaalityön maisterivaiheen opiskelija Turun yliopistosta

lkais@utu.fi

Tutkielman ohjaaja:

yliopistonlehtori Kirsi Günther